

คำแสดงอารมณ์พื้นฐานที่มาจากปฏิกิริยากายภาพ ในภาษาไทย

Basic Emotion Words

Derived from Physiological Effects in Thai

ศุภชัย ตະวิชัย*

Suphachai Tawichai

บทคัดย่อ

คำแสดงอารมณ์ที่มาจากปฏิกิริยากายภาพมีความสัมพันธ์กับกระบวนการกลายเกิดเป็นศัพท์ใหม่และการแผ่ขยายความหมายที่น่าสนใจ บทความนี้มีวัตถุประสงค์ ๔ ประการ คือ ๑. เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบภาษาและโครงสร้างภาษาของคำแสดงอารมณ์พื้นฐานในภาษาไทย ๒. เพื่อจำแนกประเภทอารมณ์ต้นแบบของคำแสดงอารมณ์พื้นฐานในภาษาไทย ๓. เพื่อวิเคราะห์กระบวนการกลายเกิดเป็นศัพท์ใหม่ของคำแสดงอารมณ์พื้นฐานในภาษาไทย และ ๔. เพื่อวิเคราะห์กระบวนการแผ่ขยายความหมายของคำแสดงอารมณ์พื้นฐานในภาษาไทยโดยเก็บข้อมูลจากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ และแบบสอบถามจากผู้ใช้ภาษาไทยทั่วไป จำนวน ๒๐๐ คน ผลการศึกษาพบว่าคำแสดงอารมณ์พื้นฐานในภาษาไทยมี

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

จำนวนทั้งสิ้น ๑๙๕ คำ องค์ประกอบภาษาจำแนกออกเป็น ๒ องค์ประกอบ ได้แก่ องค์ประกอบหลักและองค์ประกอบเสริม โดยมี ๒ โครงสร้าง ได้แก่ โครงสร้างเดี่ยวและโครงสร้างประสม ส่วนการจำแนกประเภทอารมณ์พื้นฐานตามทฤษฎีต้นแบบพบว่าคำว่า “ต้อใจ” “ชื่นใจ” “น้ำตาตกใน” “เสียส้นหลัง” และ “เลือดพล่าน” เป็นคำแสดงอารมณ์ต้นแบบของอารมณ์รัก สุข เศร้า กลัว และโกรธตามลำดับ นอกจากนี้ยังพบว่ากระบวนการกลายเกิดเป็นศัพท์ใหม่ของคำแสดงอารมณ์มีวิธีการสร้างศัพท์ ๗ วิธี ได้แก่ การประสมคำ การซ้อนคำ การซ้ำคำ การปรับเปลี่ยนเสียง การตัดคำ และการละ การทำให้เป็นสำนวน และแบบผสม โดยมีลักษณะการแผ่ขยายความหมายแบบอัมพันตรภาษาคือสร้างความหมายจากรูปภาษาที่เป็นรูปธรรมไปสู่รูปภาษาที่เป็นนามธรรมด้วยกระบวนการเปรียบเทียบแบบนามนัยและอุปลักษณ์

คำสำคัญ : คำแสดงอารมณ์ กระบวนการกลายเกิดเป็นศัพท์ใหม่ การแผ่ขยายความหมาย อัมพันตรภาษา

Abstract

Emotion words originated from physiological effects have certain interesting associations with lexicalization and meaning extension. There are 4 objectives in this article : 1) to analyze the linguistic components and structures of basic emotion words in Thai, 2) to classify the types of emotion expressed by those basic emotion words, 3) to examine lexicalization of those words, and 4) to investigate their meaning extension. Data were collected from the 2011 Royal Institute Dictionary and survey questionnaires given to 200 Thai speakers. The results reveal that there are 195 basic

emotion words in Thai. Which can be divided into 2 elements : main and subordinate, and into 2 structures : single and mixed structures. According to the prototype theory, the classification of basic emotion words show that words such as “ต้องใจ” “ชื่นใจ” “น้ำตาตกใน” “เสียส้นหลัง” and “เลือดพล่าน” are prototypical words that display AFFECTION, LOVE, HAPPINESS, SORROW, FEAR, and ANGER, respectively. Moreover, it is found that there are 7 ways of lexicalization of these basic emotion words : compounding, semanticreduplication, simple reduplication, sound modification, clipping and ellipsis, idiomatization and hybridization of these categories. As for the meaning extension, there is the internalization of language, which is a method of creating meanings by turning the concrete language into an abstract one by means of metonymy and metaphor.

Keywords : emotion word, lexicalization, meaning extension, internalized language

๑. บทนำ

Kövecses (1986; 2002a; 2002b; 2005) นักภาษาศาสตร์ปริชานได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับคำแสดงอารมณ์ในภาษาอังกฤษว่า คำในภาษาอังกฤษจำนวนหนึ่งมีการผลิตคำขึ้นมาใหม่ด้วยวิธีการนำส่วนของร่างกาย (body part) ขณะเกิดอารมณ์มาสื่อความหมายเกี่ยวกับความรู้สึกของมนุษย์ด้วยวิธีการเปรียบเทียบ โดยเรียกส่วนของร่างกายขณะเกิดอารมณ์นั้นว่า “ปฏิกิริยากายภาพ” (physiological effect) ดังตัวอย่าง

(๑) My <u>heart sank</u> .	SADNESS
(๒) I was <u>chilled to the bone</u> .	FEAR
(๓) His <u>heart pounded</u> .	ANGER

จากตัวอย่างที่ (๑)-(๓) คำที่ขีดเส้นใต้ ได้แก่คำว่า “heart sank” “chilled to the bone” และ “heart pounded” เป็นคำแสดงอารมณ์ที่เกิดจากปฏิกิริยากายภาพด้วยวิธีการเปรียบเทียบกับอาการและความรู้สึกของมนุษย์ สามารถอธิบายได้ดังนี้ตัวอย่างที่ (๑) เปรียบเทียบอารมณ์เศร้าเหมือนกับการที่หัวใจจมลงหรือทรุดตัวลง ตัวอย่างที่ (๒) เปรียบเทียบอารมณ์กลัวเหมือนกับอุณหภูมิของร่างกายที่เย็นลงราวกับความเย็นสามารถวิ่งเข้าสู่กระดูกได้ และตัวอย่างที่ (๓) เปรียบเทียบอารมณ์โกรธเหมือนกับการมีบางสิ่งบางอย่างมาทาบหัวใจ Brinton and Traugott (2005) เรียกรูปแบบที่ทำให้เกิดคำขึ้นใหม่ในลักษณะนี้ว่ากระบวนการกลายเป็นศัพท์ใหม่ (lexicalization)

กระบวนการกลายเป็นศัพท์ใหม่เป็นกระบวนการผลิตศัพท์ใหม่ขึ้นมาใช้ในภาษา มี ๔ กระบวนการ ได้แก่ ๑. กระบวนการสร้างคำทั่วไป ๒. กระบวนการทำให้เป็นสำนวน ๓. กระบวนการหลอมรวม และ ๔. กระบวนการเพิ่มอิสระของคำ โดยแต่ละกระบวนการมีวิธีการที่แตกต่างออกไป เช่น กระบวนการสร้างคำด้วยการประสมคำ การแปลงคำ การเปลี่ยนหน้าที่ การตัดคำ และการละ การรวมคำ การย้อนกลับ การย่อการบัญญัติศัพท์หรือการสร้างรากศัพท์ใหม่ ฯลฯ (Brinton and Traugott, 2005 : 32-61)

กระบวนการดังกล่าวเป็นวิธีการเพิ่มจำนวนคลังคำในภาษา โดยอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างประสบการณ์กายภาพซึ่งในที่นี้คือส่วนของร่างกาย (body part) ที่ทำปฏิกิริยา (effect) ขณะเกิดอารมณ์ต่าง ๆ ขึ้น และนำมาสร้างความหมายใหม่ให้มีลักษณะนามธรรม Traugott and Dasher (2002) เรียกลักษณะภาษาดังกล่าวนี้อีกว่า “อภินิหารภาษา” (internalization language)

อภินิหารภาษาเป็นภาษาที่อยู่ภายในจิตใจของมนุษย์ โดยมุ่งอธิบายกระบวนการรับรู้และเรียนรู้ภาษาที่เกี่ยวข้องกับสมองและจิตมนุษย์ (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๓ : ๒๒๐) วิธีการดังกล่าวนำมาศึกษาการแผ่ขยายความหมายของคำและกระบวนการเปลี่ยนแปลงความหมายซึ่งเป็นกระบวนการศึกษาความหมายที่เกิดจากประสบการณ์ภายนอกสู่ระบบความคิดของมนุษย์ มักเกี่ยวข้องกับการประเมินค่า การรับรู้ และระบบ

ปริชาน (Traugott and Dasher, 2002 อ้างถึงใน ศุภชัย ตั๊วะวิชัย, ๒๕๕๔ : ๑๘๖) ตัวอย่าง
อักษณัตรภาษาเช่นคำว่า “felan” ในภาษาอังกฤษโบราณความหมายเดิมหมายถึง
“สัมผัส” ความหมายใหม่หมายถึง “รู้สึก”

นอกจากภาษาอังกฤษแล้ว ยังมีภาษาอื่น ๆ ที่มีกระบวนการสร้างคำและการ
เปลี่ยนแปลงความหมายในลักษณะอักษณัตรภาษา เช่น ภาษากรีกภาษาสลาอีลี ภาษา
กู อิมิเดฮอร์ ฯลฯ (Viberg, 1984 อ้างถึงใน ศุภชัย ตั๊วะวิชัย, ๒๕๕๔ : ๑๘๘) ดังตัวอย่าง
ภาษากรีก ดังนี้

(๔) “dexios”	ความหมายเดิมหมายถึง “ขวา”
ความหมายใหม่หมายถึง “ฉลาด”
(๕) “pikros”	ความหมายเดิมหมายถึง “คมกริบ”
ความหมายใหม่หมายถึง “โกรธ”
(๖) “skaios”	ความหมายเดิมหมายถึง “ซ้าย”
ความหมายใหม่หมายถึง “โง่”
(๗) “isos”	ความหมายเดิมหมายถึง “ขนาดเท่ากัน”
ความหมายใหม่หมายถึง “ยุติธรรม”

ตัวอย่างที่ (๔)-(๗) Sweetser (1990 อ้างถึงใน ศุภชัย ตั๊วะวิชัย, ๒๕๕๔ : ๑๘๘)
นักภาษาศาสตร์ปริชานมองว่าเป็นเรื่องของอุปลักษณัตรใจคือร่างกาย (mind-as-body
metaphor) โดยยกตัวอย่างภาษาในกลุ่มอินโด-ยูโรเปียนหลายภาษาพบว่ามีคำศัพท์ใหม่
ที่ใช้เรียก “ความเข้าใจ” ซึ่งมีที่มาจากปฏิกิริยากายภาพ เช่นคำว่า “grasp” ในภาษา
อังกฤษ แปลว่า “จับ” หรือ “เข้าใจ” ก็ได้ หรือคำว่า “comprehendere” ของภาษาละติน
แปลว่า “นำมารวมกัน” ทำให้ภาษาฝรั่งเศสเกิดคำว่า “comprendre” ที่แปลว่า “เข้าใจ”
เช่นเดียวกันกับภาษากรีกโบราณมีคำว่า “katalamban” แปลว่า “ฉวย” มีความเปรียบ
แบบอุปลักษณัตรกับนัยของคำว่า “grasp” ทำให้ภาษากรีกสมัยใหม่มีคำว่า “katalabain”
แปลว่า “เข้าใจ” โดยสรุปเรื่อง “mind-as-body metaphor” สำหรับ Sweetser แล้ว “การ
มองเห็น” ก็คือสิ่งที่ป็นรูปธรรมของ “การรู้” การมองเห็นเป็นสื่อแทนความรู้ภายในตัว
ของมนุษย์

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าแนวคิดเรื่องอักษณัตรภาษา Traugott and Dasher (2002) และ

แนวคิดเรื่องอุปลักษณะจิตใจคือร่างกายของ Sweetser (1990) มีลักษณะที่สอดคล้องกัน ดังที่ Heine และคนอื่น ๆ (๑๙๙๑ : ๕๕ อ้างถึงใน Evans and Green, 2006 : 715) กล่าวว่า การแผ่ขยายความหมายในภาษามีแนวโน้มการแผ่ขยายความหมายจากรูปภาษาที่เป็นรูปธรรมไปเป็นนามธรรมมากยิ่งขึ้นและมีลักษณะการปรากฏอย่างเป็นระบบ โดยเริ่มจาก person > object > activity/process > space > time > quality

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ผู้วิจัยเห็นประเด็นการศึกษาคำแสดงอารมณ์ในภาษาไทยซึ่งมีลักษณะการสร้างคำเช่นเดียวกับตัวอย่างที่กล่าวมาข้างต้นเช่นกัน ดังตัวอย่าง

(๘) ผลสอบออกที่ไร่นัฐนัย คอตกทุกที [อารมณ์เศร้า]

(๙) วชิรยศ เลือดขึ้นหน้าเพราะน้ำโงเงิน [อารมณ์โกรธ]

(๑๐) เหมนิธ ขนลุกทุกครั้งเมื่อฟังเรื่องผี [อารมณ์กลัว]

ตัวอย่างที่ (๘)-(๑๐) คำที่ขีดเส้นใต้ ได้แก่คำว่า “คอตก” “เลือดขึ้นหน้า” และ “ขนลุก” เป็นคำแสดงอารมณ์ที่เกิดจากปฏิกิริยากายภาพสามารถอธิบายดังนี้ ตัวอย่างที่ (๘) เปรียบเทียบอารมณ์เศร้าเหมือนกับการหดตัวลงของร่างกายในที่นี้คือการหดตัวของคอ ตัวอย่างที่ (๙) เปรียบเทียบอารมณ์โกรธเหมือนกับการเคลื่อนที่ของเลือดในร่างกายที่วิ่งขึ้นสู่บริเวณใบหน้าทำให้ใบหน้ามีสีแดงและรู้สึกร้อนสามารถสื่อความหมายถึงความโกรธได้ และตัวอย่างที่ (๑๐) เปรียบเทียบอารมณ์กลัวเหมือนกับอาการขนลุกโดยทั่วไปเมื่อมนุษย์เกิดความรู้สึกกลัวหรือสัมผัสกับอากาศที่หนาวเย็นร่างกายมักจะแสดงอาการขนลุกขึ้นมา ในทางวิทยาศาสตร์อธิบายว่าเป็นอาการที่อยู่เหนืออำนาจจิตใจ

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับคำแสดงอารมณ์ในภาษาไทยพบว่ายังไม่มีการศึกษาใดที่ศึกษาคำแสดงอารมณ์ในลักษณะนี้มาก่อน ส่วนใหญ่จะศึกษาคำแสดงอารมณ์โดยพิจารณาในฐานะที่เป็นภาษาเชิงเปรียบเทียบ โดยใช้แนวคิดทฤษฎีด้านภาษาศาสตร์ปริวรรตและวัจนปฏิบัติศาสตร์ (ศุภชัย ตีระวิชัย, ๒๕๕๔; สีนินาฏ วัฒนสุข, ๒๕๕๙; นวรัตน์ เลิศสกุล และคณะ, ๒๕๕๐; รัชนิยาญา กลิ่นน้ำหอม, ๒๕๕๕; ณรงค์กร รอดทรัพย์, ๒๕๕๘; ธนพล เอกพจน์, ๒๕๕๘; Ngamjitwongsakul, 2003; Yooprayong, 2010) จึงน่าเสียดายที่องค์ความรู้เกี่ยวกับคำแสดงอารมณ์ทางด้านนี้ขาดหายไปและทำให้ยังไม่ได้ความรู้ที่สมบูรณ์

ดังนั้น เพื่อเป็นการขยายองค์ความรู้ทางด้านคำแสดงอารมณ์ในภาษาไทยให้

๑๘๘ ศุภชัย ตั๊วะวิชัย

กว้างขวางยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาคำแสดงอารมณ์พื้นฐานที่มาจากปฏิกิริยากายภาพในภาษาไทย โดยประยุกต์ศาสตร์แขนงต่าง ๆ ได้แก่ การจำแนกประเภทตามแนวทฤษฎีต้นแบบของ Rosch (1975) กระบวนการกลายเป็นศัพท์ใหม่ของ Brinton and Traugott (2005) และการแผ่ขยายความหมายแบบอัมพันธ์ภาษา และ “mind-as-body metaphor” ของ Traugott and Dasher (2002) Sweetser (1990 อ้างถึงใน ศุภชัย ตั๊วะวิชัย, ๒๕๕๔ : ๑๘๘) มาใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์

ผลที่คาดว่าจะได้รับคือได้องค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับคำแสดงอารมณ์พื้นฐานในภาษาไทย นอกจากนี้ยังสามารถนำองค์ความรู้ข้างต้นไปใช้สอนในรายวิชาวิทยานิพนธ์ คำศัพท์วิทยา นิรุกติศาสตร์ อรรถศาสตร์ หรือวิชาอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างภาษา ความคิด และวัฒนธรรม ยิ่งไปกว่านั้นยังสามารถนำคำศัพท์ที่ได้จากงานวิจัยไปบันทึกในพจนานุกรมเพื่อเพิ่มคลังคำศัพท์ในหมวดคำแสดงอารมณ์ในภาษาไทยได้อีกส่วนหนึ่ง

๒. วัตถุประสงค์การวิจัย

บทความนี้มุ่งวิเคราะห์คำแสดงอารมณ์ที่มาจากปฏิกิริยากายภาพในภาษาไทย เพื่อตอบคำถามว่า

๑. องค์ประกอบภาษาและโครงสร้างภาษาของคำแสดงอารมณ์พื้นฐานในภาษาไทยประกอบด้วยอะไรบ้าง

๒. คำแสดงอารมณ์ที่มาจากปฏิกิริยากายภาพใดถือว่าเป็นคำต้นแบบของอารมณ์รัก อารมณ์สุข อารมณ์เศร้า อารมณ์กลัว และอารมณ์โกรธ

๓. กระบวนการกลายเป็นศัพท์ใหม่ของคำแสดงอารมณ์พื้นฐานในภาษาไทยมีวิธีอะไรบ้าง

๔. การแผ่ขยายความหมายของคำแสดงอารมณ์พื้นฐานในภาษาไทยมีวิธีการแผ่ขยายความหมายอย่างไรและเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น

๓. สมมติฐานการวิจัย

คำแสดงอารมณ์พื้นฐานที่มาจากปฏิริยากายภาพในภาษาไทยจัดเป็นรูปภาษาที่มีความหมายไม่ตรงตามตัวอักษร มีการแผ่ขยายความหมายด้วยวิธีการเปรียบเทียบแบบนามนัยและแบบอุปลักษณ์โดยการแปลงรูปภาษาที่เป็นรูปธรรมไปกลายเป็นนามธรรมในลักษณะของอัปทานตรภาษา

๔. ระเบียบวิธีวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัยแบ่งออกเป็น ๔ ขั้นตอน ได้แก่ ๑. การเลือกแหล่งข้อมูล ๒. การเก็บข้อมูล ๓. การวิเคราะห์ข้อมูล และ ๔. การสรุป อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะดังนี้

๔.๑ การเลือกแหล่งข้อมูล

ผู้วิจัยเลือกเก็บข้อมูล ๒ แหล่ง ได้แก่ ๑. แหล่งข้อมูลเอกสารผู้วิจัยเลือกเก็บข้อมูลจากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ เพราะเป็นแหล่งข้อมูลอ้างอิงที่น่าเชื่อถือและได้รับการยอมรับว่าเป็นมาตรฐานของภาษาไทย ๒. แหล่งข้อมูลแบบสอบถาม ผู้วิจัยเลือกเก็บข้อมูลจากผู้ใช้ภาษาไทยทั่วไปจำนวน ๒๐๐ คนเพราะการเก็บข้อมูลเอกสารเพียงอย่างเดียวอาจได้ข้อมูลที่ไม่สมบูรณ์

๔.๒ การเก็บข้อมูล

ผู้วิจัยเริ่มเก็บข้อมูลคำแสดงอารมณ์พื้นฐานในภาษาไทย โดยกำหนดคุณสมบัติทางความหมายของแต่ละอารมณ์ ดังนี้ **อารมณ์รัก** ประกอบด้วย [ความรู้สึกภายใน] [ความหมายเชิงบวก] [ชอบ] [หลงใหล] [ผูกพัน] **อารมณ์สุข** ประกอบด้วย [ความรู้สึกภายใน] [ความหมายเชิงบวก] [สบายใจ] [สบายกาย] [กระปรี้กระเปร่า] **อารมณ์เศร้า** ประกอบด้วย [ความรู้สึกภายใน] [ความหมายเชิงลบ] [ไม่เป็นไปตามคาด] [หดหู่] [ระทม] **อารมณ์กลัว** ประกอบด้วย [ความรู้สึกภายใน] [ความหมายเชิงลบ] [ไม่อยากจะเผชิญหน้า] [กังวล] [สยอง] และ**อารมณ์โกรธ** ประกอบด้วย [ความรู้สึกภายใน] [ความหมายเชิงลบ] [ไม่พอใจ] [รุนแรง] [ก้าวร้าว]

หลังจากนั้นผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้ไปสร้างแบบสอบถามผู้ใช้ภาษาไทยทั่วไปจำนวน ๒๐๐ คน โดยแบ่งออกเป็น ๓ ตอน ตอนแรกเป็นคำถามถูกผิดเพื่อตรวจสอบ

การรับรู้ความหมายของคำแสดงอารมณ์ ตอนที่สองเป็นคำถามปลายเปิด ๒ คำถาม คือ ๑. ท่านเคยใช้คำแสดงอารมณ์ที่นำส่วนของร่างกายมาใช้สนทนาในชีวิตประจำวันหรือไม่ นอกเหนือจากคำที่ปรากฏในตอนแรกหรือไม่ ถ้าเคยคำเหล่านั้นได้แก่คำว่าอะไรบ้าง พร้อมยกตัวอย่าง (ถ้าไม่เคยให้ข้ามไปทำข้อ ๒) ๒. ท่านเคยได้ยินผู้อื่นใช้คำแสดงอารมณ์ที่นำส่วนของร่างกายมาใช้สนทนาในชีวิตประจำวันหรือไม่ นอกเหนือจากคำที่ปรากฏในตอนแรกหรือไม่ พร้อมยกตัวอย่างตอนสุดท้ายให้เรียงลำดับคำแสดงอารมณ์ที่คิดว่าเป็นตัวอย่างที่ดีที่สุด ๕ ลำดับแรก และ ๕ ลำดับสุดท้าย ผลที่ได้จะนำไปวิเคราะห์การจำแนกประเภทตามทฤษฎีต้นแบบต่อไป ทั้งนี้ ผู้ตอบแบบสอบถามต้องตั้งใจและมีเวลาตอบแบบสอบถามเนื่องจากต้องอาศัยยวิจรรย์ญาณและความถี่ถ้วนในการตอบด้วย

๔.๓ การวิเคราะห์ข้อมูล

๔.๓.๑ การวิเคราะห์ลักษณะทั่วไปของคำแสดงอารมณ์ ดังนี้

๑) องค์ประกอบภาษา ผู้วิจัยจำแนกข้อมูลออกเป็น ๒ ส่วน ได้แก่ องค์ประกอบหลัก คือ องค์ประกอบที่คำแสดงอารมณ์ต้องปรากฏเสมอ และองค์ประกอบเสริม คือ คำที่ปรากฏหรือไม่ปรากฏก็ได้ หลังจากนั้นจะจำแนกประเภทคำกริยา ผู้วิจัยใช้กรอบความคิดของนวรธรณ พันธุเมธา (๒๕๕๔ : ๘-๑๙) ดังนี้คำกริยา คือ คำที่ใช้แสดงอาการ เหตุการณ์ สภาพ หรือความรู้สึกต่าง ๆ จำแนกออกเป็น ๓ ประเภท ได้แก่ คำกริยาแสดงอาการ คำกริยาแสดงสภาพ และคำกริยาแสดงการประสม

๒) โครงสร้างภาษา ผู้วิจัยจำแนกโครงสร้างตามการปรากฏของข้อมูล แบ่งออกเป็น ๒ โครงสร้างหลัก ๆ ได้แก่ โครงสร้างเดี่ยวและโครงสร้างประสม โครงสร้างเดี่ยว คือ ส่วนของร่างกายที่ปรากฏเดี่ยว ๆ สามารถสื่อความหมายเกี่ยวกับอารมณ์พื้นฐานได้ ส่วนโครงสร้างประสม คือ ส่วนของร่างกายที่ปรากฏร่วมกับคำอื่น ๆ สามารถสื่อความหมายเกี่ยวกับอารมณ์พื้นฐานได้เช่นกัน

๔.๓.๒ การจำแนกประเภทตามทฤษฎีต้นแบบ

ผู้วิจัยนำคำที่ได้มาจำแนกประเภทตามวงความหมาย ได้แก่ อารมณ์รัก อารมณ์สุข อารมณ์เศร้า อารมณ์กลัว และอารมณ์โกรธ หลักจากนั้นจะวิเคราะห์ค่าความถี่การจัดลำดับตัวอย่างที่ดีที่สุดของคำแสดงอารมณ์แต่ละประเภท โดยประยุกต์แนวการศึกษาของ Rosch (1975) มาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ ดังนี้ คำใดที่มีค่าความถี่สูงสุดถือว่าเป็นตัวอย่างที่ดีที่สุด โดยผู้วิจัยจะนำเสนอเพียง ๕ ลำดับแรก และ

๕ ลำดับสุดท้ายเท่านั้น แนวคิดหลักของทฤษฎีต้นแบบ Rosch (1975 : 320-350) อธิบายว่าสิ่งที่จัดอยู่ในกลุ่มเดียวกันไม่จำเป็นต้องมีคุณลักษณะครบทุกประการเหมือนกัน สิ่งที่จัดอยู่ในกลุ่มเดียวกันอาจมีความเป็นสมาชิกไม่เท่าเทียมกัน และสิ่งที่จัดอยู่ในกลุ่มเดียวกันต้องอาศัยต้นแบบหรือตัวอย่างที่ดีที่สุดมาใช้เป็นแนวทางในการจำแนกประเภท ดังนั้นจึงเรียกการจำแนกประเภทในลักษณะนี้ว่า “ทฤษฎีต้นแบบ”

นอกจากนี้ Givón (2001 : 33) ยังกล่าวถึงการจำแนกประเภทโดยใช้ทฤษฎีต้นแบบว่า โดยทั่วไปจะแบ่งเป็น ๒ กระบวนการ คือ กระบวนการอัตโนมัติ (automated processing) และกระบวนการใส่ใจ (attended processing) กล่าวคือ กระบวนการแรก มนุษย์ต้องประมวลผลสรรพสิ่งอย่างรวดเร็ว ดังนั้นจึงต้องประมวลแบบอัตโนมัติโดยการพิจารณาลักษณะเด่นแบบผ่าน ๆ เพื่อหาแบบตายตัว (stereotype) ส่วนกระบวนการที่สองมนุษย์จะหาลักษณะร่วมที่ลึกซึ้งกว่ากระบวนการแรกโดยจะวิเคราะห์อย่างระมัดระวังส่วนใหญ่การประมวลผลประเภทนี้มักใช้กับสมาชิกชายขอบ (marginal) หรือสรรพสิ่งที่ไม่ใช่สมาชิกต้นแบบ (non-prototypical members) หรือสิ่งสมาชิกที่มีความไม่ชัดเจน

๔.๓.๓ การวิเคราะห์กระบวนการกลายเป็นศัพท์ใหม่

ผู้วิจัยใช้กรอบความคิดการสร้างคำของ Brinton and Traugott (2005, 33-45) เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ ดังนี้

๑) การประสมคำ (compounding) หมายถึง กระบวนการประกอบคำที่สร้างจากคำพื้นฐาน ๒ คำมารวมกัน เช่น black + board (Adj + N) > blackboard (N) คำว่า “blackboard” เกิดจากการประสมคำระหว่างคำว่า “black” กับคำว่า “board” โดย “black” มีหน้าที่เป็นคำคุณศัพท์ส่วนคำว่า “board” มีหน้าที่เป็นคำนาม เมื่อนำคำทั้งสองประสมกันแล้วทำให้เกิดความหมายเฉพาะขึ้นมาใหม่ และมีหน้าที่เป็นคำนาม ทั้งนี้คำที่ประสมแล้วอาจเปลี่ยนความหมายหรือสูญเสียความหมายไปจากคำเดิม ดังตัวอย่าง คำว่า “blackboard” อาจหมายถึงกระดานสีอื่น ๆ ที่ไม่ใช่สีดำ เช่น สีน้ำเงิน สีเขียว สีน้ำตาล ฯลฯ ก็ได้

๒) การแปลงคำ (derivation) หมายถึง กระบวนการแปลงรากศัพท์ด้วยหน่วยคำเดิมจากฐานอิสระ (free base) โดยหน่วยคำเดิมอาจปรากฏทั้งหน้าศัพท์ กลางศัพท์ และท้ายศัพท์ เช่นคำว่า “unhappy” คำว่า “happy” เป็นฐานอิสระ ส่วนหน่วยคำเดิมหน่วยคำหน้า คือคำว่า “un” กระบวนการแปลงคำนี้ส่งผลให้ฐานอิสระ

เปลี่ยนความหมายไปจากเดิมคือจากมี “ความสุข” เป็น “ไม่มีความสุข”

๓) การเปลี่ยนหน้าที (conversion) หมายถึง กระบวนการเพิ่มหน้าทีทางไวยากรณ์ เช่นคำว่า “run” เดิมเป็นคำกริยาต่อมาเปลี่ยนหน้าทีเป็นคำนาม หรือคำว่า “calendar” เดิมเป็นคำนามต่อมาเปลี่ยนหน้าทีเป็นคำกริยา ปราภฏการณั ดังกล่าวนี้เ็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงความหมายให้กว้างขึ้นและมีหน้าทีทางไวยากรณ์ เพิ่มขึ้นจากเดิม

๔) การตัดคำและการละ (clipping and ellipsis) หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าการย่อ (abbreviation) หมายถึง กระบวนการที่ทำให้คำหรือวลีสั้นลง เช่น คำว่า “fridge” มาจากคำเต็มว่า “refrigerator” คำว่า “bus” มาจากคำว่า “omnibus” (คำว่า omn- มาจากภาษาละติน แปลว่า ทั้งหมด) คำว่า “pub” มาจากคำว่า “public house” นอกจากนี้ยังสามารถเกิดกับการละวลีได้อีกด้วย เช่นคำว่า “canary” มาจากคำเต็มว่า “bird from the Canary Islands” กระบวนการดังกล่าวมักเกิดกับภาษาพูดมากกว่า ภาษาเขียน เพื่อให้ใช้ได้สะดวก แต่ทั้งนี้ผู้ใช้ภาษาจะต้องเข้าใจความหมายตรงกัน

๕) การรวมคำ (blending) หมายถึง กระบวนการรวมคำ ๒ คำให้กลายเป็นคำเดียว โดยการรวมคำนี้จะแตกต่างกับการประสมคำตรงที่การรวมคำจะเลือกเฉพาะส่วนใดส่วนหนึ่งของคำมาเท่านั้น เช่นคำว่า “bit” เกิดจากการรวมคำสองคำ คือ คำว่า “binary” กับคำว่า “digit” โดยเลือกเฉพาะเสียงพยัญชนะต้นคือตัว /b/ ในคำว่า “binary” กับเสียงสระและเสียงพยัญชนะท้ายของคำที่สองคือ /i/ /t/ ในคำว่า “digit” ตัวอย่างอื่น ๆ เช่นคำว่า “blog” เกิดจากการรวมศัพท์คำว่า “(we) b + log” ฯลฯ กระบวนการนี้จะเกี่ยวข้องกับการรวมเสียงเข้าด้วยกันทำให้คำที่ซับซ้อนกลายเป็นคำที่ง่ายขึ้น

๖) การย้อนถอย (back formation) หมายถึง กระบวนการสร้างรูปคำให้สั้นลงหรือทำให้คำง่ายขึ้นจากรูปภาษาที่ซับซ้อนซึ่งแตกต่างกับการรวมคำข้างต้น โดยกระบวนการย้อนถอยจะเกิดจากคำเดียวแต่ตัดบางส่วนของคำออกไป เช่นคำว่า “emote” หมายถึงแสดงอารมณ์ เกิดการย้อนถอยมาจากคำว่า “emotion” ที่หมายถึงอารมณ์ ความหมายของการย้อนถอยจะเปลี่ยนไปจากเดิมแต่ยังคงเค้าความหมายเดิมอยู่

๗) การใช้พยัญชนะตัวแรกของคำ/การย่อ (initialism/acronym) หมายถึง กระบวนการนำส่วนใดส่วนหนึ่งของพยัญชนะมาสร้างคำให้เกิดใหม่ ดังนั้น

กระบวนการนี้จึงเรียกว่าการย่อก็ได้เช่นคำว่า “laser” มาจากคำเต็มว่า l(ight) a(mplification) (by) s(timulated) e(mission) (of) r(adiation) หรือคำว่า “NATO” มาจากคำว่า North Atlantic Treaty Organization หรือ “MC” อ่านว่า /เอ็มซี/ มาจากคำว่า m(aster) (of) c(eremonies) ฯลฯ

๘) การแปลคำยืม (loan translation) หมายถึง กระบวนการที่เกิดขึ้นด้วยวิธีการแปลศัพท์จากภาษาต้นทางไปสู่ภาษาปลายทางในลักษณะหน่วยคำต่อหน่วยคำ (morpheme-by-morpheme) ส่วนใหญ่ปรากฏในลักษณะของคำประสมหรือสำนวน เช่น คำว่า “compact disk player” ในภาษาอังกฤษเกิดจากการแปลคำว่า “lecteur compact disque” ในภาษาฝรั่งเศส

๙) การบัญญัติหรือการสร้างรากศัพท์ใหม่ (coinage or root creation) หมายถึง กระบวนการสร้างรากศัพท์ใหม่หรือฐานใหม่ซึ่งมีบางส่วนคล้ายคลึงกับรูปศัพท์เดิม เช่นการสร้างรากศัพท์ใหม่ที่เกิดจากการเลียนเสียงธรรมชาติ เช่นคำว่า “gulp” “hiss” “blab” “vroom” “zap” ฯลฯ

๑๐) การกล่าวอ้างอภิภาษา (metalinguistic citation) หมายถึง กระบวนการสร้างคำด้วยวิธีการนำส่วนใดส่วนหนึ่งขององค์ประกอบภาษา ได้แก่ พยางค์สระ มาทำให้กลายเป็นคำขึ้นมาด้วยการกล่าวอ้างอภิภาษา เช่นคำว่า “e” ในประโยค “There are two e’s in my name.”

๔.๓.๔ การวิเคราะห์การแผ่ขยายความหมาย

ผู้วิจัยใช้กรอบการวิเคราะห์การแผ่ขยายความหมายแบบอักษณิตรภาษา ของ Lakoff and Johnson (1980, 2003) Ungerer and Schmid (1999 : 128-129) Brinton and Traugott (2005) และ Evans and Green (2006) เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ดังนี้

๑) นามนัย หมายถึงรูปภาษาที่ใช้ในเชิงเปรียบเทียบภายในวงความหมายเดียวกันหรือมีความหมายใกล้เคียงกัน นามนัยสามารถสะท้อนระบบความคิดของคนในสังคมได้ Ungerer and Schmid (1999 : 128-129) กล่าวว่านามนัยเป็นกระบวนการทางปริชานที่ช่วยให้ความหมายของคำเพิ่มขึ้นหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ นามนัยเป็นกระบวนการหนึ่งของการขยายความหมายในภาษา (Evans and Green, 2006 : 314)

๒) อุปลักษณะหมายถึงรูปภาพที่ใช้ในเชิงเปรียบเทียบโดยการถ่ายโยงความหมายแบบข้ามวงความหมายจากวงความหมายต้นทางไปยังวงความหมายปลายทางอุปลักษณะก็เป็นการแผ่ขยายความหมายที่สำคัญประการหนึ่งซึ่งทำให้คำในภาษาเพิ่มจำนวนขึ้นเช่นเดียวกับนามนัย (ศุภชัย ตีระวิชัย, ๒๕๕๐; ๒๕๕๔; ๒๕๕๖ก; ๒๕๕๖ข; ๒๕๕๖ค; ๒๕๕๖ง)

๕. องค์ประกอบคำแสดงอารมณ์พื้นฐานในภาษาไทย

คำแสดงอารมณ์พื้นฐานในภาษาไทยประกอบด้วย ๒ ส่วน ได้แก่ ๑. องค์ประกอบหลัก ๒. องค์ประกอบเสริม

๕.๑ องค์ประกอบหลัก คือ ส่วนของร่างกายของมนุษย์และสัตว์โดยองค์ประกอบหลักต้องปรากฏเสมอ จำแนกออกเป็น ๒๓ ส่วน ได้แก่ ๑. กาย (ตัว) ๒. ขน ๓. ขนหัว ๔. ขวัญ ๕. คอ ๖. คอหอย ๗. ตา ๘. ตาตุ่ม ๙. ท้อง ๑๐. น้ำตา ๑๑. เนื้อ ๑๒. ปอด ๑๓. ปีก ๑๔. ฟัน (เขี้ยว) ๑๕. เลือด ๑๖. สมอง ๑๗. สันหลัง ๑๘. ใต้ ๑๙. หน้า ๒๐. หัว (เกล้า/เศียร) ๒๑. หัวเข่า ๒๒. หัวใจ (ใจ/อก) และ ๒๓. หู

ส่วนของร่างกายส่วนใหญ่จะเป็นของมนุษย์ พบอวัยวะเพียงส่วนเดียวที่มีมนุษย์ไม่มี คือ “ปีก” แสดงให้เห็นว่าภาษาไทยนอกจากจะนำอวัยวะของมนุษย์มาสื่ออารมณ์แล้วยังนำอวัยวะของสัตว์มาใช้สื่ออารมณ์ได้อีกด้วย

๕.๒ องค์ประกอบเสริม คือ คำที่ปรากฏร่วมกับองค์ประกอบหลัก ได้แก่ คำกริยาแสดงอาการ คำกริยาแสดงสภาพ และคำกริยาแสดงการประสม

๕.๒.๑ คำกริยาแสดงอาการพบ ๒ รูปแบบ ได้แก่ แสดงอาการที่เคลื่อนที่ และแสดงอาการอยู่กับที่

๑) แสดงอาการที่เคลื่อนที่เช่น “บิน” “กระเจิง” “ลุก” “หนี” “ลอย” “ไป” “เหวี่ยง” “พัด” “ตก” ฯลฯ

๒) แสดงอาการอยู่กับที่ เช่น “เหี่ยว” “แห้ง” “ผอ” “พอง” “เดือด” ฯลฯ

๕.๒.๒ คำกริยาแสดงสภาพ พบ ๔ รูปแบบ ได้แก่ บอกลักษณะ บอกสัมผัสบอกสี และบอกค่า

๑) บอกลักษณะ เช่น “ตัน” “โล่ง” “ตึง” “ตม” “งอ” “คว่ำ” “หงิก” “แป้” ฯลฯ

๒) บอกสัมผัส เช่น “จับ” “ตึง” “ติด” “ตะ” “ถูก” “ตี” ฯลฯ

๓) บอกสี เช่น “ขาว” “เขียว” “ดำ” “แดง” “ซีด” “เผือก” ฯลฯ

๔) บอกค่า เช่น “ดี” “เจริญ” “น้อย” “ต่ำ” ฯลฯ

๕.๒.๓ คำกริยาแสดงความรู้สึก เช่น “ชอบ” “วามวาม” “ซาบซึ้ง” “ตันตัน” “สำราญ” “สบาย” “เจ็บ” “ซอกซั่ว” “ตรม” “ปวด” “เพลีย” “รวดรว่ำ” “เศร้า” “สลด” “เหนื่อย” “มื่อย” “สยอง” “เสียว” “พรั่น” “รัก” “ใคร่” “ปลื้ม” “ติดตึ้ง” “บันเทิง” “เบิกบาน” “เพลิดเพลิน” “ร่าเริง” “ตรม” “ข่มขื่น” “ซั่ว” “รันทด” “ห้วน” “แป้ว”

คำแสดงอารมณ์ทั้งสององค์ประกอบนี้สามารถปรากฏได้ทั้งต้นศัพท์ ระหว่างศัพท์ และท้ายศัพท์ ดังอย่างการปรากฏร่วมขององค์ประกอบหลัก เช่น “เนื้อเต้น” “ป้อน้ำตาแตก” “เสียงขน” “เลือดขึ้นหน้า” ฯลฯ ส่วนองค์ประกอบเสริมก็สามารถปรากฏได้ทั้งหน้าศัพท์ ระหว่างศัพท์ และท้ายศัพท์เช่นเดียวกัน เช่น “เสียวไส้” “น้ำตาเช็ดหัวเข่า” “ปอดแหก” ฯลฯ

องค์ประกอบเสริมมีความสำคัญกับการสื่อความหมาย กล่าวคือ คำที่ปรากฏร่วมกับองค์ประกอบหลักส่วนใหญ่จะเป็นคำแสดงความรู้สึก อาการ กิริยาการเคลื่อนที่ ฯลฯ ทำให้คาดเดาความหมายโดยรวมของคำแสดงอารมณ์ได้ว่าจะสื่อความหมายไปในเชิงลบหรือเชิงบวก การปรากฏร่วมที่แสดงคามหมายนี้ เรียกว่า เจดความหมาย (semantic prosody) เช่นคำว่า “ปลื้ม” “ชื่น” “ระทม” “ฝ่อ” “เจ็บ” สองคำแรกมีความหมายเชิงบวก ส่วนสามคำหลังมีความหมายเชิงลบ เมื่อปรากฏร่วมกับองค์ประกอบหลักเช่นคำว่า “ใจ” ก็ได้คำแสดงอารมณ์ขึ้นมาใหม่ ดังนี้ “ปลื้มใจ” แสดงอารมณ์รัก “ชื่นใจ” แสดงอารมณ์สุข “ระทมใจ” แสดงอารมณ์เศร้า “ใจฝ่อ” แสดงอารมณ์กลัว “เจ็บใจ” แสดงอารมณ์โกรธ ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าคำที่ปรากฏร่วมกับส่วนของร่างกายนั้นมีความสำคัญและกำหนดทิศความหมายของคำแสดงอารมณ์ได้เป็นอย่างดี

๖. โครงสร้างคำแสดงอารมณ์พื้นฐานในภาษาไทย

โครงสร้างคำแสดงอารมณ์พื้นฐานในภาษาไทย จำแนกได้เป็น ๒ โครงสร้าง ได้แก่ ๑. โครงสร้างเดี่ยว ๒. โครงสร้างประสม

๖.๑ โครงสร้างเดี่ยว คือ การปรากฏเฉพาะองค์ประกอบหลักเท่านั้น อาจเป็นคำพยางค์เดี่ยวหรือหลายพยางค์ก็ได้ในที่นี้พบเพียงคำเดียว คือคำว่า “ปอด” หมายถึงกลัวจนไม่กล้าทำอะไร ส่วนคำอื่น ๆ เมื่อปรากฏเดี่ยว ๆ ส่วนใหญ่จะเป็นความหมายตรงตามตัวอักษร

๖.๒ โครงสร้างประสมคือ การปรากฏขององค์ประกอบหลักกับองค์ประกอบรองร่วมกัน จำแนกออกเป็น ๔ โครงสร้าง ได้แก่ โครงสร้าง ๒ ส่วน โครงสร้าง ๓ ส่วน โครงสร้าง ๔ ส่วน และโครงสร้าง ๕ ส่วน โครงสร้าง ๒ ส่วนเช่น “หวัด” “หน้าอ” “ติดใจ” ฯลฯ โครงสร้าง ๓ ส่วนเช่น “ใจปลาซิว” “ขนลุกชู” “หน้าถอดสี” “ผูกใจเจ็บ” “เพลิดเพลิดเจริญใจ” ฯลฯ โครงสร้าง ๔ ส่วนเช่น “อกสั่นขวัญหนี” “ขนพองสยองเกล้า” “ขวัญหนีดีฝ่อ” “หน้าดำหน้าแดง” “ติดอกติดใจ” ฯลฯ และ โครงสร้าง ๕ ส่วนเช่น “ใจไปอยู่ที่ตาตุ่ม” “ใจตุบ ๆ ต่อม ๆ” ฯลฯ

คำแสดงอารมณ์ในภาษาไทยไม่ได้ปรากฏเฉพาะในระดับคำเท่านั้น แต่ยังมีลักษณะที่เป็นวลีหรือประโยคอีกด้วย อย่างไรก็ตามผู้วิจัยจัดคำเหล่านี้เป็นคำแสดงอารมณ์เพราะสามารถทำหน้าที่ทางไวยากรณ์เหมือนคำคำเดียวได้ทุกประการ ซึ่งคำเหล่านี้เกิดจากกระบวนการหลอมรวมคำเข้าด้วยกัน ซึ่งผู้วิจัยจะกล่าวถึงในหัวข้อที่ ๘ เรื่องกระบวนการกลายเกิดเป็นศัพท์ใหม่ต่อไป

๗. การจำแนกประเภทคำแสดงอารมณ์ในภาษาไทย

คำแสดงอารมณ์ที่มาจากปฏิกิริยากายภาพพบจำนวน ๑๙๕ คำจำแนกตามอารมณ์พื้นฐาน ๕ อารมณ์ ดังนี้ อารมณ์รัก พบจำนวน ๒๔ คำ อารมณ์สุข พบจำนวน ๔๖ คำ อารมณ์เศร้า พบจำนวน ๓๙ คำ อารมณ์กลัว พบจำนวน ๔๔ คำ และอารมณ์โกรธ พบจำนวน ๔๒ คำ ต่อไปผู้วิจัยจะกล่าวถึงคำที่จัดอยู่ในวงความหมายของคำแสดงอารมณ์แต่ละประเภทว่าประกอบด้วยอะไรบ้าง หลังจากนั้นจะกล่าวถึงส่วนของร่างกายและการปรากฏร่วมของคำแต่ละประเภทต่าง ๆ ดังนี้

๗.๑ อารมณ์รักจัดเป็นอารมณ์เชิงบวกที่เกี่ยวข้องกับความชอบ ความผูกพัน และความปรารถนา ส่วนของร่างกายที่นำมาสื่อความหมายเกี่ยวกับอารมณ์รักพบ ๖ ส่วน ได้แก่ “คอ” “ใจ/อก” “ตา” “เนื้อ” และ “หัว” โดยคำว่า “ใจ” ปรากฏมากที่สุด รองลงมาคือ “ตา” “เนื้อ” “หัว” “อก” และ “คอ” ตามลำดับได้แก่คำว่า “จับใจ” “ชอบใจ” “ชอบเนื้อพึงใจ” “ต้องใจ” “ต้องตา” “ติดใจ” “ติดตรึงใจ” “ติดเนื้อต้องใจ” “ติดเนื้อพึงใจ” “ติดอกติดใจ” “เตะตา” “ถูกคอ” “ถูกใจ” “ถูกตา” “ถูกอกถูกใจ” “ประทับใจ” “ปริ่มใจ” “ปลื้มใจ” “พอใจ” “พึงใจ” “วาบหวามใจ” “สบใจ” “หวามใจ” และ “หัวรักหัวใคร่”

๗.๒ อารมณ์สุขจัดเป็นอารมณ์เชิงบวกเช่นเดียวกับอารมณ์รักมักเกี่ยวข้องกับความสบายกาย สบายใจ และความกระปรี้กระเปร่า ส่วนของร่างกายที่นำมาสื่อความหมายเกี่ยวกับอารมณ์สุขพบ ๙ ส่วน ได้แก่ “กาย/ตัว” “คอ” “ใจ/อก” “ตา” “เนื้อ” “ปึก” “สมอง” “หน้า” “หู” โดยคำว่า “ใจ” ปรากฏมากที่สุด รองลงมาคือ “หน้า” “ตา” “อก” “กาย” “ตัว” “หู” “คอ” “เนื้อ” “ปึก” และ “สมอง” ได้แก่คำว่า “เจริญตาเจริญใจ” “ใจดี” “ใจบาน” “ชื่นใจ” “ชื่นฉ่ำใจ” “ชื่นชูใจ” “ชื่นตา” “ชุ่มใจ” “ชุ่มชื่นใจ” “ชุ่มออกชุ่มใจ” “ซาบซึ้งใจ” “ตัวลอย” “ตีปึก” “ตื้นตันใจ” “ถูกคอ” “เนื้อเต้น” “บันเทิงใจ” “เบาใจ” “เบาตัว” “เบาสมอง” “เบิกบานใจ” “ปลอดโปร่งใจ” “เปลิดเปลินเจริญใจ” “เปลิดเปลินใจ” “เพลินใจ” “เพลินตา” “เย็นใจ” “เย็นตา” “เย็นหู” “ร่าเริงใจ” “โล่งใจ” “โล่งหู” “โล่งอก” “โล่งอกโล่งใจ” “สบายใจ” “สำราญกาย” “สำราญใจ” “หน้าชื่นตาบาน” “หน้าบาน” “หน้าเปิด” “หน้าสว่าง” “อบอุ่นใจ” “อิมใจ” “อิมเอมใจ” “อุ่นกายสบายใจ” และ “อุ่นใจ”

๗.๓ อารมณ์เศร้าจัดเป็นอารมณ์เชิงลบมักมีความหมายเกี่ยวข้องกับความทุกข์ระทม ความเสียใจ ความผิดหวัง ส่วนของร่างกายที่นำมาสื่อความหมายเกี่ยวกับอารมณ์เศร้าพบ ๑๑ ส่วน ได้แก่ “คอ” “คอหอย” “ใจ/หัวใจ/อก” “ท้อง” “น้ำตา” “เนื้อ” “หน้า” “หัว” “หัวเข่า” “หัวใจ” “อก” โดยคำว่า “ใจ” ปรากฏมากที่สุด รองลงมาคือ “หน้า” “อก” “น้ำตา” “หัวใจ” “หัว” “คอ” “คอหอย” “ท้อง” “เนื้อ” และ “หัวเข่า” ได้แก่คำว่า “เจ็บซ้ำใจ” “เจ็บท้องข้องใจ” “เพสียใจ” “เศร้าใจ” “เสียใจ” “เหน้อยใจ” “ใจสลาย” “กรมใจ” “ขมขื่นใจ” “คอตก” “ชอกช้ำระกำใจ” “ซ้ำใจ” “ตรอมใจ” “ตันคอหอย” “น้อยเนื้อต่ำใจ” “น้อยใจ” “น้อยอกน้อยใจ” “น้ำตาเข็ดหัวเข่า” “น้ำตาแตก”

“น้ำตาตกใน” “น้ำตาท่วมใจ” “บ่อน้ำตาแตก” “ปวดใจ” “รวดร้าวใจ” “รันทดใจ” “สลดใจ” “หน้าแบ้” “หน้าเหี่ยว” “หน้าแห้ง” “หน้าจ้อย” “หน้าขึ้นอกกรม” “หน้าขึ้นอกตรม” “หน้าม่อ” “หน้าสลด” “หัวใจแตกสลาย” “หัวใจสลาย” “หัวใจหวิว” “อกกรม” “อกตรม”

๗.๔ อารมณ์กัลลวจัดเป็นอารมณ์เชิงลบมักมีความหมายเกี่ยวข้องกับการไม่กล้าเผชิญหน้ากับบางสิ่งบางอย่าง ส่วนของร่างกายที่นำมาสื่อความหมายเกี่ยวกับอารมณ์กัลลวพบ ๑๑ ส่วน ได้แก่ “ขน” “ขนหัว” “ขวัญ” “ตา” “ตาตุ่ม” “ปอด” “สันหลัง” “ไส้” “หน้า/หน้าตา” “หัว/เกล้า” “หัวใจ/ใจ/อก” โดยคำว่า “ใจ” ปรากฏมากที่สุด รองลงมาคือ “ขวัญ” “ขน” “หน้า” “ตา” “ตาตุ่ม” “ปอด” “อก” “สันหลัง” “หัวใจ” “หน้าตา” “เกล้า” “ขนหัว” “ไส้” และ “หัว” ได้แก่คำว่า “ขนพอง” “ขนพองสยองเกล้า” “ขนลุก” “ขนลุกขนชัน” “ขนลุกชู” “ขนหัวลุก” “ขวัญกระเจิง” “ขวัญบิน” “ขวัญเสีย” “ขวัญหนี” “ขวัญหนีดีฝ่อ” “ขวัญหาย” “ใจตุบ ๆ ต่อม ๆ” “ใจปลาซิว” “ใจแป้ว” “ใจไปอยู่ที่ตาตุ่ม” “ใจฝ่อ” “ใจวับ ๆ หว๊า ๆ” “ใจเสาะ” “ใจเสีย” “ใจหายวาบ” “ตาขาว” “ปอด” “ปอดลอย” “ปอดแหก” “พรั่นใจ” “เสียขวัญ” “เสียสันหลัง” “เสียไส้” “เสียงขน” “หน้าซีด” “หน้าตาตื่น” “หน้าตื่น” “หน้าถอดสี” “หน้าเผือด” “หน้าเผือดสี” “หนาวสันหลัง” “หัวโน” “หัวใจไปอยู่ที่ตาตุ่ม” “หัวหด” “อกสันขวัญแขวน” “อกสันขวัญหนี” “อกสันขวัญหาย”

๗.๕ อารมณ์โกรธจัดเป็นอารมณ์เชิงลบมักมีความหมายเกี่ยวข้องกับความรุนแรง ก้าวร้าว ส่วนของร่างกายที่นำมาสื่อความหมายเกี่ยวกับอารมณ์โกรธพบ ๖ ส่วน ได้แก่ “ใจ” “ตา” “ฟัน/เขี้ยว” “เลือด” “หน้า/หน้าตา” “หัว/เกล้า/เศียร” โดยคำว่า “หน้า” ปรากฏมากที่สุด รองลงมาคือ “เลือด” “ตา” “หัว” “เกล้า” “เขี้ยว” “ฟัน” “หน้าตา” และ “เศียร” ได้แก่คำว่า “ขบเขี้ยวเคี้ยวฟัน” “ขัดเคืองใจ” “ขัดใจ” “ขุ่นเคืองใจ” “ขุ่นใจ” “เคืองใจ” “เจ็บใจ” “ใจน้อย” “ใจร้อน” “ซัดสีหน้า” “ซักหน้า” “ตาขวาง” “ตาเขียว” “ตาคว่ำ” “ปวดเศียรเวียนเกล้า” “ผูกใจเจ็บ” “เลือดขึ้นหน้า” “เลือดเดือด” “เลือดพล่าน” “หน้าขมึงทึง” “หน้าซึ่งตาซึ่ง” “หน้าเข้ม” “หน้าเขี้ยว” “หน้าคว่ำ” “หน้างอ” “หน้าง้ำ” “หน้าเง้า” “หน้าเง้าหน้างอ” “หน้าดำหน้าแดง” “หน้าแดง” “หน้าตึง” “หน้าตุ้ม” “หน้าถมึงทึง” “หน้าบอกบุญไม่รับ” “หน้าบึ้ง” “หน้าบูด” “หน้าหงิก” “หน้าหงิกหน้างอ” “หมองใจ” “หัวฟัดหัวเหวี่ยง” “หัวเสีย”

คำแสดงอารมณ์พื้นฐานข้างต้นนี้ หากพิจารณาภาพรวมของสมาชิกแต่ละกลุ่มพบว่า คำบางคำสามารถจัดเป็นสมาชิกได้มากกว่าหนึ่งกลุ่ม ดังนั้นหากใช้แนวคิดต้นแบบมาเป็นกรอบในการวิเคราะห์จะสามารถจำแนกประเภทออกเป็น ๒ กลุ่ม ได้แก่ ๑. สมาชิกต้นแบบ (prototypical member) และ ๒. ไม่ใช่สมาชิกต้นแบบ (non-prototypical member) ดังที่อัญชลี สิงห์น้อย วงศ์วัฒนา (๒๕๕๗) อธิบายไว้ว่าสมาชิกต้นแบบจะไม่มีการทับซ้อนกับหมวดหมู่อื่น ส่วนสมาชิกที่ไม่ใช่สมาชิกต้นแบบจะทับซ้อนกับคุณสมบัติความหมายของหมวดหมู่อื่น ๆ นอกจากนี้สมาชิกต่าง ๆ จะมีลักษณะความเป็นสมาชิกไม่เท่าเทียมกัน และแตกต่างกันในลักษณะการไล่ระดับจากมากไปหาน้อย อันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงของสมาชิกจากหมวดหมู่หนึ่งไปสู่อีกหมวดหมู่หนึ่ง หรืออาจจะเป็นหมวดหมู่ที่เกิดขึ้นมาใหม่ก็ได้

กลุ่มสมาชิกต้นแบบและไม่ใช้ต้นแบบของคำแสดงอารมณ์พื้นฐานที่มาจากปฏิกิริยากายภาพในภาษาไทย ผู้วิจัยได้สอบถามผู้ใช้ภาษาไทยทั่วไปจำนวน ๒๐๐ คน เกี่ยวกับการรับรู้ความหมาย โดยให้เรียงลำดับคำที่คิดว่าเป็นตัวอย่างที่ดีที่สุดของแต่ละอารมณ์ ๕ ลำดับแรก และ ๕ ลำดับสุดท้าย สรุปได้ดังตารางที่ ๑.๑

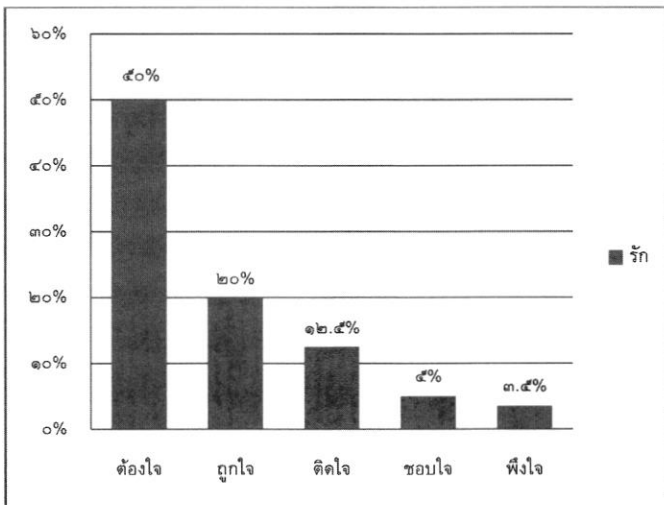
ตารางที่ ๑.๑ แสดงอารมณ์ต้นแบบและไมใช่อารมณ์ต้นแบบในภาษาไทย

อารมณ์	รัก	สุข	เศร้า	กลัว	โกรธ
๕ อันดับแรกของอารมณ์ต้นแบบ					
๑	ต้งใจ (๕๐ %) (๑๐๐ คน)	ชื่นใจ (๕๖ %) (๑๑๒ คน)	น้ำตาตกใน (๕๖ %) (๑๑๒ คน)	เสียวสันหลัง (๕๒.๕ %) (๑๐๕ คน)	เลือดฟล่าน (๕๗.๕ %) (๑๑๕ คน)
๒	ถูกใจ (๒๐ %) (๔๐ คน)	อิมใจ (๑๕ %) (๓๐ คน)	ตรอมใจ (๑๓ %) (๒๖ คน)	ขวัญหนีดีฝ่อ (๒๐.๕ %) (๔๑ คน)	เลือดเดือด (๒๑ %) (๔๒ คน)
๓	ติดใจ (๑๒.๕ %) (๒๕ คน)	สบายใจ (๑๑ %) (๒๒ คน)	สลดใจ (๑๒.๕ %) (๒๕ คน)	หัวหด (๑๑ %) (๒๒ คน)	ตาเขียว (๑๐.๕ %) (๒๑ คน)
๔	ชอบใจ (๕ %) (๑๐ คน)	สำราญใจ (๖ %) (๑๒ คน)	ขี้ใจ (๗ %) (๑๔ คน)	เสียวไส้ (๖ %) (๑๒ คน)	หน้าบูด (๕.๕ %) (๑๑ คน)
๕	หึงใจ (๓.๕ %) (๗ คน)	โล่งใจ (๒.๕ %) (๕ คน)	คอตตก (๔ %) (๘ คน)	ตาขาว (๓.๕ %) (๗ คน)	หน้าตึง (๔ %) (๘ คน)
๕ อันดับสุดท้ายของอารมณ์ต้นแบบ					
๕	ต้งตา (๒.๕ %) (๕ คน)	เบาสมอง (๓.๕ %) (๗ คน)	บ่อน้ำตาแตก (๑ %) (๒ คน)	ตาขาว (๒.๕ %) (๕ คน)	หน้าเขียว (๓ %) (๖ คน)
๔	ประทับใจ (๗.๕ %) (๑๕ คน)	เบาดัว (๗.๕ %) (๑๕ คน)	หน้าแห้ง (๗ %) (๑๔ คน)	ใจเสาะ (๕.๕ %) (๑๑ คน)	หน้าเข้ม (๖ %) (๑๒ คน)
๓	ถูกตา (๑๐ %) (๒๐ คน)	เย็นหู (๑๐.๕ %) (๒๑ คน)	สลดใจ (๙ %) (๑๘ คน)	ใจแป้ว (๘.๕ %) (๑๗ คน)	ชักหน้า (๘ %) (๑๖ คน)
๒	ถูกคอ (๑๙.๕ %) (๓๙ คน)	หน้าสว่าง (๑๕.๕ %) (๓๑ คน)	ทำใจ (๑๔ %) (๒๘ คน)	หน้าซีด (๒๐.๕ %) (๔๑ คน)	ตาคว่ำ (๒๒ %) (๔๔ คน)
๑	เตะตา (๕๙ %) (๑๑๘ คน)	หน้าเปิด (๖๐ %) (๑๒๐ คน)	ตันคอหอย (๕๘ %) (๑๑๖ คน)	หน้าตื่น (๕๘ %) (๑๑๖ คน)	ใจน้อย (๕๖ %) (๑๑๒ คน)

ตารางที่ ๑.๑ แสดงค่าความถี่คำที่ผู้ตอบแบบสอบถามคิดว่าเป็นตัวอย่างที่ดีที่สุดของอารมณ์พื้นฐาน จำแนกออกเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนแรกจะเป็น ๕ ลำดับแรกของคำแสดงอารมณ์แต่ละประเภท ส่วนที่สองจะเป็น ๕ ลำดับสุดท้ายของคำแสดงอารมณ์แต่ละประเภท ดังนี้

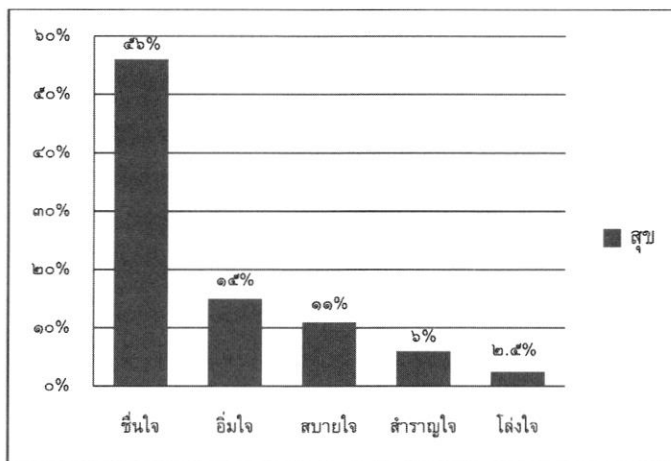
๕ ลำดับแรกของคำแสดงอารมณ์แต่ละประเภทมีดังนี้

อารมณ์รัก พบว่าคำว่า “ต้องใจ” เป็นตัวอย่างที่ดีที่สุดของอารมณ์รัก โดยมีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ร้อยละ ๕๐ รองลงมาได้แก่คำว่า “ถูกใจ” ร้อยละ ๒๐ “ติดใจ” ร้อยละ ๑๒.๕ “ชอบใจ” ร้อยละ ๕ และ “พึงใจ” ร้อยละ ๓.๕ ตามลำดับ ดังแผนภูมิที่ ๑.๑ ดังนี้

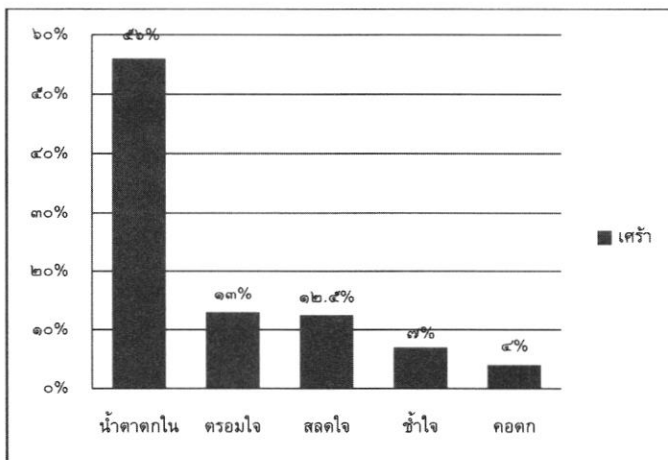
แผนภูมิที่ ๑.๑ แสดงอารมณ์ต้นแบบของอารมณ์รัก

อารมณ์สุข พบว่าคำว่า “ชื่นใจ” เป็นตัวอย่างที่ดีที่สุดของอารมณ์สุข โดยมีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ร้อยละ ๕๖ รองลงมาได้แก่คำว่า “อึดใจ” ร้อยละ ๑๕ “สบายใจ” ร้อยละ ๑๑ “สำราญใจ” ร้อยละ ๖ และ “โล่งใจ” ร้อยละ ๕ ตามลำดับ ดังแผนภูมิที่ ๑.๒ ดังนี้

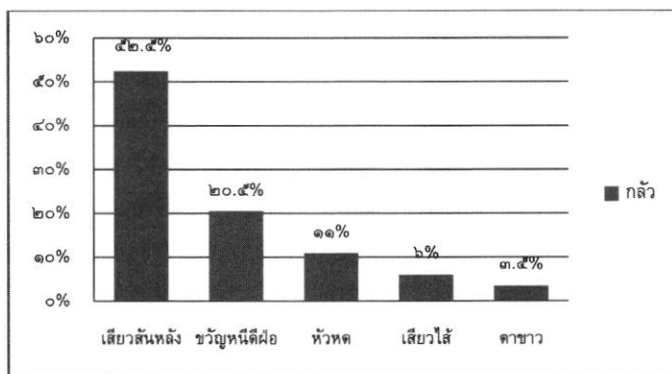
แผนภูมิที่ ๑.๒ แสดงอารมณ์ต้นแบบของอารมณ์สุข

อารมณ์เศร้า พบว่าคำว่า “น้ำตาตกใน” เป็นตัวอย่างที่ดีที่สุดของอารมณ์เศร้า โดยมีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ร้อยละ ๕๖ รองลงมาได้แก่คำว่า “ตรอมใจ” ร้อยละ ๑๓ “สลดใจ” ร้อยละ ๑๒.๕ “ขี้ใจ” ร้อยละ ๗ และ “คอตก” ร้อยละ ๔ ตามลำดับดังแผนภูมิที่ ๑.๓ ดังนี้

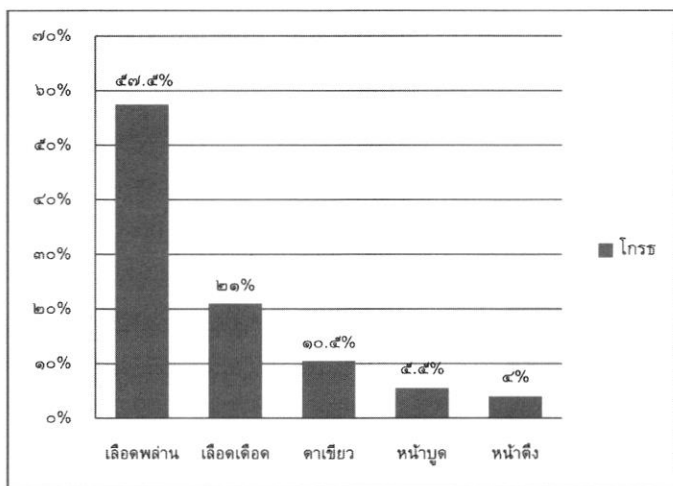
แผนภูมิที่ ๑.๓ แสดงอารมณ์ต้นแบบของอารมณ์เศร้า

อารมณ์กลัว พบว่าคำว่า “เสียวสันหลัง” เป็นตัวอย่างที่ดีที่สุดของอารมณ์กลัว โดยมีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ร้อยละ ๕๒.๕ รองลงมาได้แก่คำว่า “ขวัญหนีดีฝ่อ” ร้อยละ ๒๐.๕ “หัวหด” ร้อยละ ๑๑ “เสียวไส้” ร้อยละ ๖ และ “ตาขาว” ร้อยละ ๓.๕ ดังแผนภูมิที่ ๑.๔ ดังนี้

แผนภูมิที่ ๑.๔ แสดงอารมณ์ต้นแบบของอารมณ์กลัว

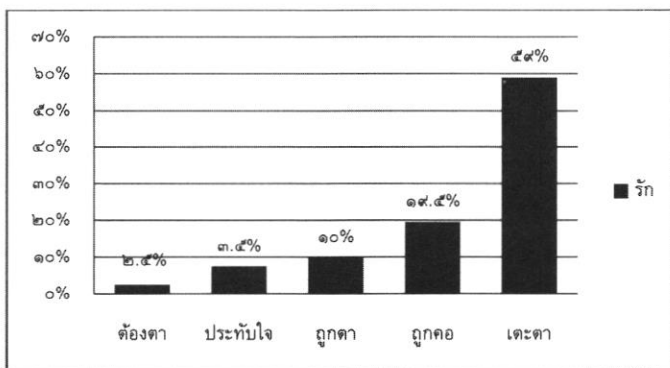
อารมณ์โกรธ พบว่าคำว่า “เลือดพล่าน” เป็นตัวอย่างที่ดีที่สุดของอารมณ์กลัว โดยมีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ร้อยละ ๕๗.๕ รองลงมาได้แก่คำว่า “เลือดเดือด” ร้อยละ ๒๑ “ตาเขียว” ร้อยละ ๑๐.๕ “หน้าบูด” ร้อยละ ๕.๕ และ “หน้าตึง” ร้อยละ ๔ ตามลำดับ ดังแผนภูมิที่ ๑.๕ ดังนี้

แผนภูมิที่ ๑.๕ แสดงอารมณ์ต้นแบบของอารมณ์โกรธ

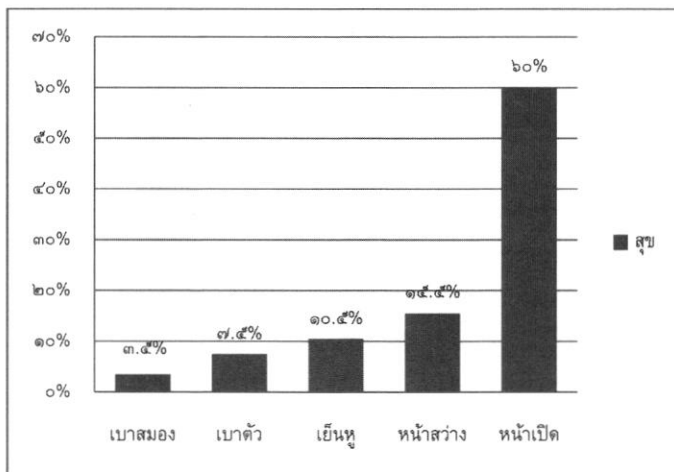
๕ ลำดับสุดท้ายของคำแสดงอารมณ์แต่ละประเภท ดังนี้

อารมณ์รัก พบว่าคำว่า “เตะตา” เป็นตัวอย่างที่ไม่ดีที่สุดหรือคำขายขอบของอารมณ์รัก โดยมีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ร้อยละ ๕๙ รองลงมาได้แก่คำว่า “ถูกคอ” ร้อยละ ๑๙.๕ “ถูกตา” ร้อยละ ๑๐ “ประทับใจ” ร้อยละ ๗.๕ และ “ต้องตา” ร้อยละ ๒.๕ ตามลำดับดังแผนภูมิที่ ๑.๖ ดังนี้

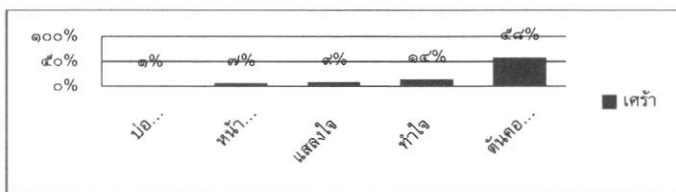
แผนภูมิที่ ๑.๖ แสดงอารมณ์ไม่ใช่ต้นแบบของอารมณ์รัก

อารมณ์สุข พบว่าคำว่า “หน้าเปิด” เป็นตัวอย่างที่ไม่ดีที่สุดหรือคำขายขอบของอารมณ์สุข โดยมีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ร้อยละ ๖๐ รองลงมาได้แก่คำว่า “หน้าสว่าง” ร้อยละ ๑๕.๕ “เย็นหู” ร้อยละ ๑๐.๕ “เบาดัว” ร้อยละ ๗.๕ และ “เบาสมอง” ร้อยละ ๓.๕ ตามลำดับ ดังแผนภูมิที่ ๑.๗ ดังนี้

แผนภูมิที่ ๑.๗ แสดงอารมณ์ไม่ใช่ต้นแบบของอารมณ์สุข

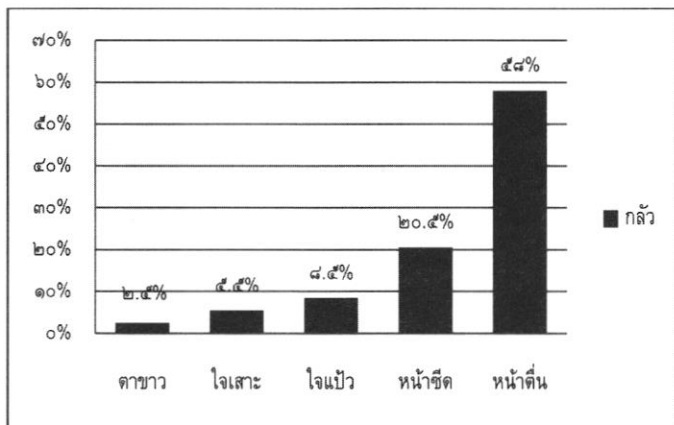
อารมณ์เศร้า พบว่าคำว่า “ตันคอหอย” เป็นตัวอย่างที่ไม่ดีที่สุดหรือคำขายขอบของอารมณ์เศร้า โดยมีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ร้อยละ ๕๘ รองลงมาได้แก่คำว่า “ทำใจ” ร้อยละ ๑๔ “แสงใจ” ร้อยละ ๗ “หน้าแห้ง” ร้อยละ ๗ และ “บ่อน้ำตาแตก” ร้อยละ ๑ ตามลำดับ ดังแผนภูมิที่ ๑.๘ ดังนี้

แผนภูมิที่ ๑.๘ แสดงอารมณ์ไม่ใช่ต้นแบบของอารมณ์เศร้า

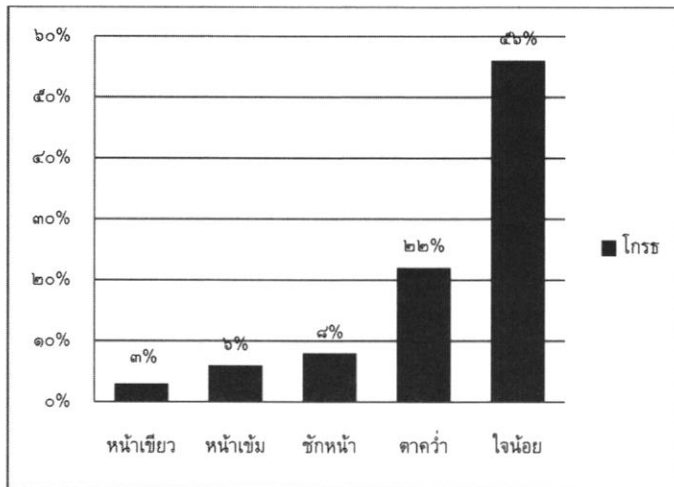
๒๐๖ ศุภชัย ตีระวิชัย

อารมณ์กลัว พบว่าคำว่า “หน้าตื่น” เป็นตัวอย่างที่ไม่ดีที่สุดหรือคำขายชอบของอารมณ์กลัว โดยมีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ร้อยละ ๕๘ รองลงมาได้แก่คำว่า “หน้าซีด” ร้อยละ ๒๐.๕ “ใจแป้ว” ร้อยละ ๘.๕ “ใจเสาะ” ร้อยละ ๕.๕ และ “ตาขาว” ร้อยละ ๒.๕ ตามลำดับดังแผนภูมิที่ ๑.๙ ดังนี้

แผนภูมิที่ ๑.๙ แสดงอารมณ์ไม่ใช้ต้นแบบของอารมณ์กลัว

อารมณ์โกรธ พบว่าคำว่า “ใจน้อย” เป็นตัวอย่างที่ไม่ดีที่สุดหรือคำขายชอบของอารมณ์โกรธ โดยมีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ร้อยละ ๕๖ รองลงมาได้แก่คำว่า “ตาคว่ำ” ร้อยละ ๒๒ “ชักหน้า” ร้อยละ ๘ “หน้าเข้ม” ร้อยละ ๖ และ “หน้าเขียว” ร้อยละ ๓ ตามลำดับดังแผนภูมิที่ ๑.๑๐ ดังนี้

แผนภูมิที่ ๑.๑๐ แสดงอารมณ์ไม่ใช่ต้นแบบของอารมณ์โกรธ

ผลการวิเคราะห์ค่าความถี่ดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่าสมาชิกใดที่มีความหมายไม่เหลื่อมซ้อนกับสมาชิกอื่นถือว่าเป็นสมาชิกต้นแบบ ซึ่งได้แก่คำว่า “ต้องใจ” “ชื่นใจ” “น้ำตาตกใน” “เสียวสันหลัง” และ “เลือดพล่าน” ตามลำดับ ส่วนคำว่า “เตะตา” “หน้าเปิด” “ตันคอหอย” “หน้าตื่น” และ “ใจน้อย” ถือว่าห่างไกลจากสมาชิกต้นแบบมากที่สุด และอาจกล่าวได้ว่าคำดังกล่าวนี้ไม่ใช่สมาชิกต้นแบบ

ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งเกี่ยวกับการจัดกลุ่มสมาชิกต้นแบบ คือ สาเหตุหนึ่งที่ผู้ตอบแบบสอบถามให้คำว่า “หน้าเปิด” เป็นคำที่ไม่ใช่สมาชิกต้นแบบมากที่สุดเพราะไม่เข้าใจความหมายของคำดังกล่าวว่าหมายถึงอะไร เช่นเดียวกับคำว่า “ใจน้อย” ซึ่งมีความถี่สูงสุดของคำที่คิดว่าจะไม่ใช่คำต้นแบบ เนื่องจากผู้ตอบแบบสอบถามเห็นว่าคำว่า “ใจน้อย” กับ “น้อยใจ” มีความหมายเหมือนกัน โดยผู้วิจัยพิจารณาจากตัวอย่างที่ผู้ตอบแบบสอบถามเขียนตัวอย่างประกอบมักจะปรากฏในปริบทอารมณ์เศร้า เช่น “น้องใจน้อยเพราะแม่ไม่รัก” “เขาใจน้อยเพราะถูกคนรักหักหลัง” ฯลฯ ประโยคตัวอย่างดังกล่าวนี้ที่ถูกต้องควรใช้คำว่า “น้อยใจ” จึงจะถูกความหมาย

๘. กระบวนการกลายเกิดเป็นศัพท์ใหม่ของคำแสดงอารมณ์พื้นฐานในภาษาไทย

กระบวนการกลายเกิดเป็นศัพท์ใหม่ของคำแสดงอารมณ์พื้นฐานในภาษาไทย จำแนกได้ ๗ วิธี ได้แก่ การประสมคำ การซ้อนคำ การซ้ำคำ การปรับเปลี่ยนเสียง การตัดคำและการละ การทำให้เป็นสำนวน และแบบผสม ดังนี้

๘.๑ การประสมคำ

การประสมคำ หมายถึง การนำมูลตั้งแต่สองคำมาประสมกันให้เกิดความหมายใหม่ขึ้นมา โดยเรียกคำที่เกิดการประสมแล้วว่า “คำประสม” จำแนกตามการประกอบคำได้ ๒ ส่วน คือ คำประสม ๒ ส่วน และคำประสม ๓ ส่วน ดังนี้

๘.๑.๑ คำประสม ๒ ส่วนพบ ๓ รูปแบบ ได้แก่ (นาม-กริยา) (นาม-วิเศษณ์) และ (กริยา-นาม) เช่น “หวั่นหด” เกิดจากคำ (นาม-กริยา) หมายถึง กลัวมาก “หน้าอง” เกิดจากคำ (นาม-วิเศษณ์) หมายถึง มีสีหน้าแสดงอาการโกรธ “ติดใจ” เกิดจากคำ (กริยา-นาม) หมายถึง ชอบหรือฝังอยู่ในใจ

๘.๑.๒ คำประสม ๓ ส่วนพบ ๕ รูปแบบ ได้แก่ (นาม-นาม-นาม) (นาม-กริยา-วิเศษณ์) (นาม-กริยา-นาม) (กริยา-นาม-กริยา) และ (กริยา-กริยา-นาม) เช่น “ใจปลาซิว” เกิดจากคำ (นาม-นาม-นาม) หมายถึง มีใจไม่อดทน กลัวหรือไม่กล้า “ขนลุกชู” เกิดจากคำ (นาม-กริยา-วิเศษณ์) หมายถึง ขนตั้งขึ้นเพราะตกใจกลัว “หน้าถอดสี” เกิดจากคำ (นาม-กริยา-นาม) หมายถึง มีสีหน้าแสดงความผิตหวั่นหรือตกใจ “ผูกใจเจ็บ” เกิดจากคำ (กริยา-นาม-กริยา) หมายถึง พยาบาทและอยากแก้แค้น “พลัดเพลินเจริญใจ” เกิดจากคำ (กริยา-กริยา-นาม) หมายถึง มีความสุขอย่างยิ่ง

๘.๒ การซ้อนคำ

การซ้อนคำ หมายถึง คำสองคำขึ้นไปที่มีความหมายคล้ายคลึงกัน ความหมายทำนองเดียวกัน หรือความหมายตรงกันข้ามกัน เมื่อซ้อนคำแล้วจะเกิดความหมายใหม่ขึ้นมา โดยคำที่เกิดใหม่อาจมีความหมายไม่ต่างไปจากความหมายเดิมมากนัก และเรียกคำดังกล่าวนี้ว่า “คำซ้อน” พบ ๓ ลักษณะ ได้แก่ คำซ้อนที่มีความหมายคล้ายคลึงกัน คำซ้อนที่มีความหมายทำนองเดียวกัน และคำซ้อนที่มีความหมายตรงข้ามกัน ดังนี้

๘.๒.๑ คำซ้อนที่มีความหมายคล้ายคลึงกัน เช่น “ขบเขี้ยวเคี้ยวฟัน” คำว่า

“ขบ-เคี้ยว” มีความหมายคล้ายคลึงกันคือกัดหรือบดให้ละเอียดด้วยฟัน ส่วนคำว่า “เคี้ยว-ฟัน” มีความหมายคล้ายคลึงกันคือกระดูกของมนุษย์หรือสัตว์ที่ใช้บด กัดหรือฉีกอาหาร คำว่า “ขบเคี้ยวเคี้ยวฟัน” หมายถึง แสดงอาการโกรธเมื่อยังทำอะไรฝ่ายตรงข้ามไม่ได้

๘.๒.๒ คำซ้อนที่มีความหมายทำนองเดียวกันเช่น “หน้าซึ่งตาซึ่ง” คำว่า “หน้า-ตา” มีความหมายทำนองเดียวกัน คือ พื้นที่บริเวณหน้าโดยเรียกรวม ๆ ว่า หน้าตา คำว่า “หน้าซึ่งตาซึ่ง” หมายถึง หน้าซึ่งแสดงว่าโกรธหรือไม่พอใจอย่างมาก

๘.๒.๓ คำซ้อนที่มีความหมายตรงข้ามกันเช่น “หน้าขึ้นนอกตรม” คำว่า “ขึ้น-ตรม” มีความหมายตรงข้ามกัน กล่าวคือ “ขึ้น” หมายถึง แจ่มใส เบิกบาน ยินดี ส่วนคำว่า “ตรม” หมายถึง เจ็บช้ำระกำใจ คำว่า “หน้าขึ้นนอกตรม” หมายถึง ทำเป็นร่าเริงแต่ในใจมีทุกข์

๘.๓ การซ้ำคำ

การซ้ำคำ หมายถึง การซ้ำคำเดิมส่วนใหญ่มักจะปรากฏเครื่องหมายยก “ๆ” โดยการซ้ำคำเป็นวิธีการสร้างคำขึ้นมาใหม่ ความหมายที่เกิดจากการซ้ำคำอาจจะเหมือนเดิมหรือเพิ่มน้ำหนักขึ้นหรือลดน้ำหนักลงหรือแสดงความเป็นพหุพจน์ก็ได้

คำแสดงอารมณ์พื้นฐานในภาษาไทยพบการซ้ำคำ ๒ คำ ได้แก่คำว่า “ใจตบ ๆ ต่อม ๆ” และ “ใจวับ ๆ หว้า ๆ” โดยคำว่า “ใจตบ ๆ ต่อม ๆ” หมายถึง อาการตกใจเนื่องจากความกลัวโดยคำว่า “ตบ ๆ ต่อม ๆ” แทนเสียงการเต้นของหัวใจซึ่งเป็นอาการหนึ่งเมื่อเกิดความกลัวขึ้นมา ทำให้หัวใจเต้นผิดปกติ ส่วนคำว่า “ใจ วับ ๆ หว้า ๆ” หมายถึง รู้สึกว้าวุ่นขึ้นมาในใจด้วยความหวาดหวั่น

๘.๔ การปรับเปลี่ยนเสียง

การปรับเปลี่ยนเสียง หมายถึง การปรับเปลี่ยนระดับเสียงพยัญชนะ เสียงสระ หรือเสียงวรรณยุกต์ ของคำเดิม แต่ยังคงความหมายเดิม งานวิจัยนี้พบการปรับเปลี่ยนเสียงพยัญชนะต้นควบ /kr/ เป็น /tr/ ในคำว่า “อกกรม” เป็น “อกตรม” โดยคำว่า “อกกรม” มีใช้เฉพาะคำที่ปรากฏในพจนานุกรมฯ เท่านั้น แต่ภาษาพูดที่ได้ข้อมูลจากแบบสอบถามพบแต่เพียงคำว่า “อกตรม” เท่านั้น อีกตัวอย่างหนึ่งคือ /th/ เป็น /kh/ ในคำว่า “หน้าถมึงทึง” เป็น “หน้าขมึงทึง” ในพจนานุกรมปรากฏใช้ทั้งสองคำ ส่วนในแบบสอบถามพบแต่เพียง “ถมึงทึง” เท่านั้น ส่วนเสียงสระและเสียงวรรณยุกต์ไม่พบใน

ข้อมูล แต่มีข้อสังเกตคือ การเปลี่ยนเสียงวรรณยุกต์ในคำว่า “ปอด” ซึ่งเป็นเสียงวรรณยุกต์เอก ปัจจุบันพบคำสแลงในความหมายที่ใกล้เคียงกันคือ “ป๊อด” ซึ่งเป็นเสียงวรรณยุกต์ตรี หมายถึง “ไม่กล้า” ในประโยคที่ว่า “ส่งหนายมาคุย ไม่กล้ามาพบด้วยตัวเองหรือว่า ป๊อดกันแน” ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าคำว่า “ปอด” และ “ป๊อด” น่าจะมาจากอวัยวะร่างกายคือ “ปอด” เหมือนกัน

๔.๕ การตัดคำและการละ

การตัดคำและการละ หมายถึง การตัดคำใดคำหนึ่งในคำเต็มอาจจะตัดเพียงคำเดียวหรือมากกว่าหนึ่งคำก็ได้และความหมายของคำดังกล่าวยังคงเหมือนเดิมจากการศึกษาพบว่า การตัดคำและการละพบ ๓ รูปแบบ ได้แก่ การตัดต้นคำเช่น (หัวใจสลาย เป็น ๑ใจสลาย) (วาบหวามใจ เป็น ๑หวามใจ) การตัดกลางคำเช่น (ชักสีหน้า เป็น ๑ชักหน้า) (หัวใจแตกสลาย เป็น หัวใจ๑สลาย) การตัดท้ายคำ เช่น (ปอดลอย/ปอดแหก เป็น ปอด๑)

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังมีข้อสังเกตว่า คำแสดงอารมณ์พื้นฐานในภาษาไทยพบคำที่มีจำนวน ๔ พยางค์ และตัดคำให้เหลือจำนวน ๒ พยางค์ โดยสามารถจับคู่ได้ดังนี้ (ติดอกติดใจ, ติดเนื้อต้องใจ, ติดเนื้อพึงใจ เป็น ติด๑/๑ใจ) (ชอบเนื้อพึงใจ เป็น ชอบ๑/๑ใจ) (ชุ่มอกชุ่มใจ เป็น ชุ่ม๑/๑ใจ) (เพลิดเพลินเจริญใจ เป็น เพลิดเพลิน๑ใจ) (หน้าซึ้นตาบาน เป็น หน้า๑/๑บาน) (อุนกายสบายใจ เป็น อุน๑/๑ใจ) (โล่งอกโล่งใจ เป็น โล่ง๑/๑ใจ) (เจ็บท้องข้องใจ เป็น เจ็บ๑/๑ใจ) (น้อยเนื้อต่ำใจ, น้อยเนื้อพึงใจ เป็น น้อย๑/๑ใจ) โดยความหมายข้างต้นยังคงความหมายเหมือนกัน ดังนั้น จึงอาจสันนิษฐานไว้เบื้องต้นว่าคำเหล่านี้น่าจะเป็นคำคำเดียวกัน

๔.๖ การทำให้เป็นสำนวน

การทำให้เป็นสำนวน หมายถึง กระบวนการสร้างคำใหม่จากคำเดิมให้เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางจนกลายเป็นคำใหม่ในภาษานั้นอย่างเป็นทางการ เช่น “ใจไปอยู่ที่ตาตุ่ม” “หน้าบอบุญไม่รับ”

๔.๗ แบบผสม

แบบผสม หมายถึง กระบวนการสร้างคำมากกว่าหนึ่งขั้นตอน ได้แก่ (การแปลคำยืม > การตัดคำ) เช่น ภาษาไทยยืมคำว่า “หัวใจแตกสลาย” มาจากภาษาอังกฤษว่า “broken heart” ต่อมาได้มีการตัดคำเป็น “หัวใจสลาย” “ใจสลาย”

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ กระบวนการกลายเป็นศัพท์ใหม่ทั้ง ๗ วิธี มีทั้งคำที่มีใช้อยู่ก่อนหน้านี้อีกบ้างก็ไว้ในพจนานุกรมฯ และไม่บันทึกไว้ในพจนานุกรมฯ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะว่ากระบวนการกลายเป็นศัพท์ใหม่มีลักษณะการกลายเป็นที่ไม่เท่ากันและมีการกลายเป็นแบบไล่ระดับ จำแนกออกเป็น ๓ ระดับคือ ระดับแรกจะมีความหมายที่ตรงไปตรงมา เช่นคำว่า “หน้าจอย” เป็นตัวอย่างที่ดีที่สุดของระดับนี้คือความหมายของคำยังคงมีความหมายเหมือนเดิมทุกคำ คือ “หน้า” ยังคงหมายถึงใบหน้า และ “จอย” ยังหมายถึงสลดหรือซิดเซียว ระดับต่อมาคือสมาชิกตัวใดตัวหนึ่งเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง ตัวอย่างที่ดีที่สุดของระดับนี้คือคำว่า “หัวใจสลาย” คำว่า “สลาย” ยังคงมีความหมายเดิมคือสูญสิ้นไป แต่คำว่า “หัวใจ” ความหมายเริ่มเปลี่ยนไป ไม่ได้หมายถึงหัวใจที่เป็นส่วนของร่างกายแต่เป็นความรู้สึก และระดับสุดท้ายคือสมาชิกที่ประกอบเป็นศัพท์ขึ้นมาจะไม่สามารถคาดเดาความหมายจากกลุ่มสมาชิกได้ ตัวอย่างที่ดีที่สุด คือคำว่า “เลือดเดือด” คำว่า “เลือด” ไม่ได้หมายถึงโลหิตที่อยู่ในร่างกาย ส่วนคำว่า “เดือด” ก็ไม่ได้หมายถึงอาการที่ของเหลวพุ่งขึ้นเพราะความร้อนจัด

ดังนั้นจะเห็นได้ว่ากลุ่มความหมายระดับสุดท้ายนี้เป็นคำที่บันทึกไว้ในพจนานุกรมเพราะได้ผ่านกระบวนการกลายเป็นศัพท์ใหม่ที่สมบูรณ์เรียบร้อยแล้ว ส่วนในระดับแรกและระดับที่สองยังอยู่ระหว่างกระบวนการที่เกิดการเปลี่ยนแปลงจากคำประกอบหลายคำให้กลายเป็นคำคำเดียว

๔. กระบวนการแผ่ขยายความหมายคำแสดงอารมณ์

กระบวนการแผ่ขยายความหมายคำแสดงอารมณ์ที่มาจากปฏิกิริยากายภาพในภาษาไทยมีกระบวนการแผ่ขยายด้วยวิธีการทำให้ภาษาที่เป็นรูปธรรมกลายเป็นนามธรรม (อภิปันธรรภาษา) มีวิธีการ ๓ ขั้นตอน ดังแผนภูมิที่ ๑.๑

แผนภูมิที่ ๑.๑๑ แสดงกระบวนการแผ่ขยายความหมายคำแสดงอารมณ์

แผนภูมิที่ ๑.๑๑ เป็นกระบวนการแผ่ขยายความหมายคำแสดงอารมณ์ด้วยวิธีภายในภาษาหรืออักษณภาษาที่มีรายละเอียด ดังนี้

กระบวนการแรก คือ การนำปฏิกริยากายภาพซึ่งมีลักษณะภาษาที่เป็นรูปธรรมและสามารถรับรู้ได้ ปฏิกริยากายภาพ ได้แก่ อาการ สภาพ และความรู้สึก กระบวนการนี้แต่ละสังคม วัฒนธรรมอาจจะแตกต่างกันไป แต่อย่างไรก็ตามมักจะมีลักษณะบางประการที่คล้ายคลึงกันและมีลักษณะที่เป็นสากลลักษณะมากที่สุด

กระบวนการที่สอง คือ กระบวนการเปรียบเทียบซึ่งเกี่ยวกับภาษาและระบบความคิดโดยตรง กล่าวคือ กระบวนการนี้จะนำข้อมูลจากกระบวนการแรก คือนำปฏิกริยากายภาพมาสร้างความหมายด้วยการแปลงปฏิกริยากายภาพให้เป็นอารมณ์ความรู้สึกด้วยวิธีการเปรียบเทียบ ได้แก่ นามนัย และอุปลักษณะดังนี้

นามนัยเป็นการเปรียบเทียบภายในวงความหมายเดียวกัน คือ คำที่จัดอยู่ในวงความหมายเกี่ยวกับอารมณ์หรือความรู้สึก ได้แก่คำว่า “ชอบ” “สำราญ” “ตรม” “หวั่น” ทั้งนี้จะต้องปรากฏร่วมกับส่วนของร่างกายที่แสดงความรู้สึก คือ “ใจ” เสมอ ดังตัวอย่าง

(๑๑) ชอบใจ หมายถึง ก. รู้สึกถูกใจ ยินดี พอใจ

ชอบ หมายถึง ก. พอใจและทำบ่อย ๆ, ถูกใจ, ถูกกัน, มัก

ใจ หมายถึง น. หัวใจ (สิ่งที่ทำหน้าที่รู้, รู้สึก นึก และคิด)

(๑๒) สำราญใจ หมายถึง ก. สบายใจ

สำราญ หมายถึง ก. สุขสบาย

ใจ หมายถึง น. หัวใจ (สิ่งที่ทำหน้าที่รู้, รู้สึก นึก และคิด)

(๑๓) ตรมใจ หมายถึง ก. รู้สึกระทมหรือรู้สึกเจ็บอยู่ภายในจิตใจ

ตรม หมายถึง ก. ระทม, เจ็บอยู่ภายในเรื่อยไป

ใจ หมายถึง น. หัวใจ (สิ่งที่ทำหน้าที่รู้, รู้สึก นึก และคิด)

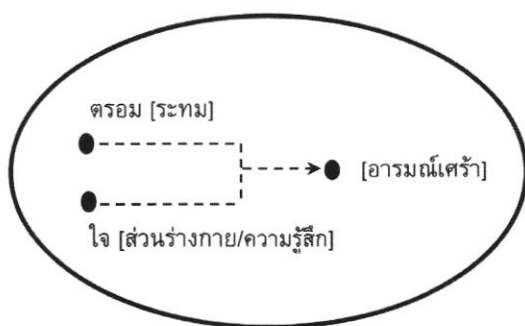
(๑๔) ห้วนใจ หมายถึง ก. มีความรู้สึกพริ้งใจไปเอง, มีอาการกริ่งเกรงไป

ห้วน หมายถึง ก. พริ้ง, มีอาการกริ่งเกรงไป

ใจ หมายถึง น. หัวใจ (สิ่งที่ทำหน้าที่รู้, รู้สึก นึก และคิด)

ตัวอย่างที่ (๑๑)-(๑๔) เป็นคำแสดงอารมณ์รัก อารมณ์สุข อารมณ์กลัว และอารมณ์โกรธ ตามลำดับ โดยคำที่ปรากฏในตำแหน่งด้านหน้า คือ “ชอบ” “สำราญ” “ตรม” และ “ห้วน” ล้วนเป็นคำกริยาแสดงความรู้สึกทั้งสิ้น และคำเหล่านี้ปรากฏกับคำว่า “ใจ” ซึ่งเป็นคำนาม หมายถึง หัวใจ ต่อมาคำว่า “ใจ” ได้ผ่านการเปลี่ยนแปลงความหมายจากภาษาที่เป็นรูปธรรม คือ จากอวัยวะร่างกายเป็นสิ่งที่ทำหน้าที่รู้ รู้สึก นึก และคิด คำดังกล่าวนี้เป็นการเปรียบเทียบแบบนามนัย คือ ทุกคำล้วนอยู่ในวงความหมายเดียวกันคืออารมณ์ความรู้สึก

ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างกระบวนการถ่ายโยงความหมายแบบนามนัยของคำแสดงอารมณ์เศร้าคำว่า “ตรมใจ” ดังแผนภูมิที่ ๑.๑๒

[วงความหมายเกี่ยวกับอารมณ์ความรู้สึก]

แผนภูมิที่ ๑.๑๒ แสดงการถ่ายโยงความหมายแบบนามนัย

อุปลักษณะเป็นการเปรียบเทียบข้ามวงความหมาย คือ เกิดกระบวนการถ่ายโยงความหมายจากวงความหมายต้นทาง (ปฏิกริยากายภาพ) ไปยังวงความหมายปลายทาง (อารมณ์) ดังตัวอย่าง

- (๑๕) ขวัญบิน หมายถึง ก. ตกใจ ใจหาย
 ขวัญ หมายถึง น. ผมหรือชนที่ขึ้นเวียนเป็นกันหอย
 บิน หมายถึง ก. ไปในอากาศด้วยกำลังปีกหรือเครื่องยนต์
- (๑๖) หน้าเหี่ยว หมายถึง ว. ทำหน้าแสดงอาการไม่สมปรารถนาหรือเศร้าใจ
 หน้า หมายถึง น. ส่วนของศีรษะตั้งแต่หน้าผากลงมาจดคาง
 เหี่ยว หมายถึง ก. ไม่สดชื่นเพราะขาดน้ำ
- (๑๗) หน้าคว่ำ หมายถึง ว. ทำหน้าแสดงอาการไม่พอใจหรือโกรธจนไม่แยหน้าขึ้นมองดู
 หน้า หมายถึง น. ส่วนของศีรษะตั้งแต่หน้าผากลงมาจดคาง
 คว่ำ หมายถึง ก. พลิกเอาด้านบนลงล่าง
- (๑๘) เตะตา หมายถึง ก. สะดุดตา
 เตะ หมายถึง ก. ใช้เท้าวัด เหวี่ยง หรือดีดไปอย่างแรง
 ตา หมายถึง น. ส่วนหนึ่งของร่างกายคนและสัตว์ทำหน้าที่ดู
- (๑๙) ตาขาว หมายถึง ก. แสดงอาการขลาดกลัว
 ตา หมายถึง น. ส่วนหนึ่งของร่างกายคนและสัตว์ทำหน้าที่ดู
 ขาว หมายถึง น. สีชนิดหนึ่งเหมือนสำลี

ตัวอย่างที่ (๑๕) เป็นรูปภาษาที่เกิดจากการเปรียบเทียบด้วยวิธีอุปลักษณะ โดยการนำส่วนของร่างกายกับปฏิกริยากายภาพแสดงอาการที่เคลื่อนที่คือคำว่า “ขวัญ+บิน” จัดเป็นวงความหมายต้นทาง ถ่ายโยงความหมายไปสู่วงความหมายปลายทาง ทำให้ “ขวัญบิน” เกิดความหมายใหม่ จัดอยู่ในวงความหมายของคำแสดงอารมณ์กลัว

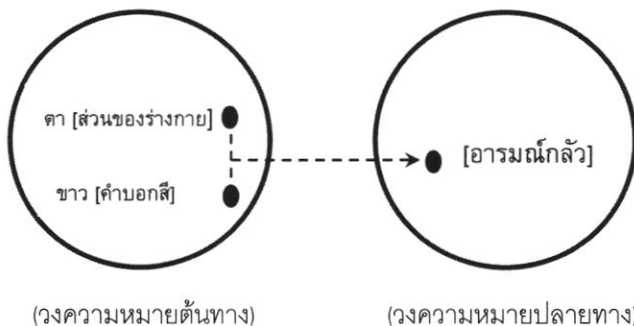
ตัวอย่างที่ (๑๖) เป็นรูปภาษาที่เกิดจากการเปรียบเทียบด้วยวิธีอุปลักษณะ โดยการนำส่วนของร่างกายกับปฏิกริยากายภาพแสดงอาการอยู่กับที่ คือคำว่า “หน้า+เหี่ยว” จัดเป็นวงความหมายต้นทาง ถ่ายโยงความหมายไปสู่วงความหมายปลายทาง ทำให้ “หน้าเหี่ยว” เกิดความหมายใหม่ จัดอยู่ในวงความหมายของคำแสดงอารมณ์เศร้า

ตัวอย่างที่ (๑๗) เป็นรูปภาพาษาที่เกิดจากการเปรียบเทียบด้วยวิธีอุปลักษณ์ โดยการนำส่วนของร่างกายกับปฏิริยากายภาพแสดงสภาพบอกลักษณะ คือคำว่า “หน้า+คว่ำ” จัดเป็นวงความหมายต้นทาง ถ่ายโยงความหมายไปสู่วงความหมายปลายทาง ทำให้ “หน้าคว่ำ” เกิดความหมายใหม่ จัดอยู่ในวงความหมายของคำแสดงอารมณ์โกรธ

ตัวอย่างที่ (๑๘) เป็นรูปภาพาษาที่เกิดจากการเปรียบเทียบด้วยวิธีอุปลักษณ์ โดยการนำปฏิริยากายภาพแสดงสภาพบอกสัมผัสกับส่วนของร่างกาย คือคำว่า “เตะ+ตา” จัดเป็นวงความหมายต้นทาง ถ่ายโยงความหมายไปสู่วงความหมายปลายทาง ทำให้ “เตะตา” เกิดความหมายใหม่ จัดอยู่ในวงความหมายของคำแสดงอารมณ์รัก

ตัวอย่างที่ (๑๙) เป็นรูปภาพาษาที่เกิดจากการเปรียบเทียบด้วยวิธีอุปลักษณ์ โดยการนำส่วนของร่างกายกับปฏิริยากายภาพแสดงสภาพบอกสี คือคำว่า “ตา+ขาว” จัดเป็นวงความหมายต้นทาง ถ่ายโยงความหมายไปสู่วงความหมายปลายทาง ทำให้ “ตาขาว” เกิดความหมายใหม่ จัดอยู่ในวงความหมายของคำแสดงอารมณ์กลัว

ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างกระบวนการถ่ายโยงความหมายแบบอุปลักษณ์ของคำแสดงอารมณ์กลัว คำว่า “ตาขาว” ดังแผนภูมิที่ ๑.๑๓

แผนภูมิที่ ๑.๑๓ แสดงการถ่ายโยงความหมายแบบอุปลักษณ์

วงความหมายต้นทางเกิดจากคำสองคำมารวมกันคือ “ตา+ขาว” เป็นอวัยวะร่างกายผสมกับคำกริยาแสดงสภาพบอกสี เกิดการถ่ายโยงความหมายไปยังวงความหมายปลายทางคืออารมณ์กลัว กระบวนการดังกล่าวนี้มีลักษณะสากลถือว่าเป็นข้อบังคับของ

อุปลักษณะคือ รูปภาพที่เป็นวงความหมายต้นทางส่วนใหญ่มักจะเป็นรูปภาพที่เป็นรูปธรรม ส่วนวงความหมายปลายทางส่วนใหญ่มักจะเป็นวงความหมายนามธรรม ทั้งนี้เป็นเพราะว่าการจะเข้าใจความหมายของภาษาที่เป็นนามธรรมได้นั้นจะต้องนำความหมายของสิ่งที่สามารถจับต้องได้หรือประสบการณ์กายภาพมาช่วยเพื่อให้เข้าใจความหมายได้ดียิ่งขึ้น

กระบวนการที่สาม เป็นกระบวนการสุดท้าย โดยคำที่ปรากฏจะกลายเป็นคำที่มีความหมายที่เป็นนามธรรมซึ่งแสดงอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์อย่างสมบูรณ์แบบ

๑๐. สรุปอภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบภาษา โครงสร้างภาษา การจำแนกประเภทอารมณ์ต้นแบบ กระบวนการกลายเป็นศัพท์ใหม่ และการแผ่ขยายความหมายของคำแสดงอารมณ์พื้นฐานในภาษาไทย โดยเก็บข้อมูลจากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ และแบบสอบถามผู้ใช้ภาษาไทยทั่วไป จำนวน ๒๐๐ คน

ผลการศึกษาพบว่าคำแสดงอารมณ์พื้นฐานในภาษาไทยมี ๒ องค์ประกอบ ได้แก่ องค์ประกอบหลักและองค์ประกอบเสริม องค์ประกอบหลักคือ ส่วนของร่างกายทั้งหมด ๒๓ ส่วน ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่จำเป็นต้องปรากฏเสมอ ส่วนองค์ประกอบเสริมคือ คำที่ปรากฏร่วมกับองค์ประกอบหลักซึ่งอาจจะปรากฏหรือไม่ปรากฏก็ได้ จำแนกคำที่ปรากฏร่วม ได้แก่ คำกริยาแสดงอาการ คำกริยาแสดงสภาพ และคำกริยาแสดงการประสบ

คำแสดงอารมณ์ดังกล่าวนี้มีโครงสร้างภาษาทั้งหมด ๒ โครงสร้าง คือ โครงสร้างเดี่ยวและโครงสร้างประสม โดยโครงสร้างเดี่ยวพบเพียงคำเดียวคือคำว่า “ปวด” ส่วนโครงสร้างประสม พบ ๔ โครงสร้าง ได้แก่ โครงสร้างประสม ๒ ส่วน เช่นคำว่า “หัวหด” “หน้าอ” ฯลฯ โครงสร้างประสม ๓ ส่วน เช่นคำว่า “ผูกใจเจ็บ” “หน้าถอดสี” ฯลฯ โครงสร้างประสม ๔ ส่วน เช่นคำว่า “ขนพองสยองเกล้า” “อกสั่นขวัญแขวน” ฯลฯ และโครงสร้างประสม ๕ ส่วน พบสองคำคือคำว่า “ใจไปอยู่ที่ตาตุ่ม” และ “ใจตุบ ๆ ต่อม ๆ”

การจำแนกประเภทอารมณ์พื้นฐานตามทฤษฎีต้นแบบพบว่า คำว่า “ต้องใจ”

“ชื่นใจ” “น้ำตาตกใน” “เสียวสันหลัง” และ “เลือดพลา้น” เป็นคำแสดงอารมณ์ต้นแบบของอารมณ์รัก อารมณ์สุข อารมณ์เศร้า อารมณ์กลัว และอารมณ์โกรธ ตามลำดับ ส่วนคำที่ไม่ใช่สมาชิกต้นแบบที่มีลำดับคะแนนสูงสุดของอารมณ์แต่ละประเภทพบว่า คำว่า “ตะตา” “หน้าเปิด” “ตันคอหอย” “หน้าตื่น” และ “ใจน้อย” เป็นคำที่ไม่ใช่อารมณ์ต้นแบบของอารมณ์ อารมณ์รัก อารมณ์สุข อารมณ์เศร้า อารมณ์กลัว และอารมณ์โกรธตามลำดับ

กระบวนการกลายเป็นศัพท์ใหม่ของคำแสดงอารมณ์มีวิธีการสร้างศัพท์ ๗ วิธี ได้แก่ การประสมคำ การซ้อนคำ การซ้ำคำ การปรับเปลี่ยนเสียง การตัดคำและการละ การทำให้เป็นสำนวน และแบบผสม โดยกระบวนการกลายเป็นศัพท์ใหม่มี ๓ ระดับ ได้แก่ ระดับแรกเป็นกระบวนการที่เริ่มเข้าสู่การกลายเป็นศัพท์ใหม่ ความหมายของสมาชิกแต่ละคำจะมีความหมายตรงไปตรงมา ส่วนระดับที่สองสมาชิกคำใดคำหนึ่งมีทั้งความหมายที่ตรงไปตรงมาส่วนสมาชิกอื่น ๆ จะมีความหมายเชิงเปรียบเทียบ และระดับสุดท้ายคือสมาชิกทั้งหมดไม่สามารถคาดเดาความหมายได้ โดยความหมายเหล่านี้เป็นกระบวนการกลายเป็นศัพท์ใหม่ที่สมบูรณ์ที่สุดและบันทึกไว้ในพจนานุกรมฯ

การแผ่ขยายความหมายของคำแสดงอารมณ์พบว่ามีการบวนการแผ่ขยายในลักษณะอภินิหารภาษา คือ สร้างความหมายจากภาษาที่เป็นรูปธรรมไปสู่ภาษาที่เป็นนามธรรมด้วยกระบวนการเปรียบเทียบ ๒ วิธี ได้แก่ นามนัยและอุปลักษณ์ โดยวิธีนามนัย คำที่ประกอบเข้าด้วยกันล้วนมีวงความหมายเกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับอารมณ์ ความรู้สึกส่วนวิธีอุปลักษณ์ คำที่ประกอบจะมีความหมายที่ไม่ได้จัดอยู่ในกลุ่มของความหมายที่เกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับอารมณ์ความรู้สึกมาก่อนแต่เกิดกระบวนการถ้อยโยงความหมายไปสู่อารมณ์ความรู้สึกภายหลัง

ผลการวิจัยนี้มีประเด็นที่น่าสนใจ ได้แก่ ระดับของกระบวนการกลายเป็นศัพท์ใหม่ที่มีลักษณะการกลายเป็นศัพท์ใหม่อย่างเป็นระดับขั้น ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของอัญชลี สิงห์น้อย (๒๕๔๘) ที่ศึกษาคำนามประสมในภาษาไทยพบว่า คำนามประสมมีลักษณะกระบวนการกลายเป็นศัพท์ใหม่อย่างเป็นระดับขั้น คือ ระดับที่มีความหมายตรงไปตรงมา เช่นคำว่า “ปลาตุก” ระดับความหมายที่สมาชิกบางคำเริ่มเปลี่ยน เช่นคำว่า “ม้านั่ง” คำว่า “ม้า” ความหมายไม่ได้หมายถึงสัตว์อีกต่อไปซึ่งมีความหมายอุปลักษณ์ ส่วนคำว่า “นั่ง” ยังคงความหมายเดิมอยู่ และระดับสุดท้ายคือ

คำว่า “ได้เดือน” สมาชิกแต่ละคำไม่สามารถคาดเดาความหมายได้ ซึ่งอัญชลี สิงห์น้อย (๒๕๔๘) เรียกว่าคำประสมที่เป็นธรรมเนียมอย่างเต็มรูปแบบ การจะเข้าใจความหมายระดับสุดท้ายนี้ได้จะต้องอาศัยความรู้ที่นอกเหนือจากตัวภาษา ได้แก่ ที่มาของคำและวัฒนธรรม ซึ่งคำแสดงอารมณ์ในงานวิจัยนี้พบว่าคำบางคำที่จำแนกเป็นสำนวนมักจะอยู่ในระดับสุดท้ายเช่นกัน

นอกจากนี้การแผ่ขยายความหมายของคำแสดงอารมณ์พื้นฐานสอดคล้องกับการศึกษาของ Traugott and Dasher (2002) ซึ่งเรียกลักษณะภาษาดังกล่าวนี้ว่า “อภินิหารภาษา” (internalization language) และ Sweetser (1990 อ้างถึงใน ศุภชัย ตั้ะวิชัย, ๒๕๕๔ : ๑๘๘) ซึ่งเรียกว่าอุปลักษณเจตใจคือร่างกาย (mind-as-body metaphor) กล่าวคือ คำแสดงอารมณ์ที่เกิดจากปฏิกิริยากายภาพมีลักษณะการนำรูปภาษาที่เป็นกายภาพหรือเป็นรูปธรรมมาสื่อความหมายใหม่ด้วยวิธีการเปรียบเทียบโดยผ่านกระบวนการในระดับความคิดหรือทางจิตของมนุษย์และแปลผลนำมาใช้ในความหมายที่เป็นนามธรรมคืออารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ

การศึกษาคำแสดงอารมณ์ที่มาจากปฏิกิริยากายภาพในภาษาไทยทำให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่าง “ร่างกาย” “ภาษา” และ “อารมณ์” ในฐานะของการผลิตภาษาอย่างสร้างสรรค์โดยใช้มุมมองการแปลงภาษาที่เป็นรูปธรรมให้กลายเป็นนามธรรมซึ่งสัมพันธ์กับระบบความคิดของมนุษย์โดยตรง งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาคำแสดงอารมณ์พื้นฐานเท่านั้น เพื่อให้องค์ความรู้ทางด้านคำแสดงอารมณ์ที่มาจากปฏิกิริยากายภาพในภาษาไทยสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ควรศึกษาคำแสดงอารมณ์อื่น ๆ ที่นอกเหนือจากที่กล่าวมาในงานนี้

อนึ่ง ผู้วิจัยไม่ได้กล่าวอ้างว่าคำแสดงอารมณ์พื้นฐานในภาษามีทั้งสิ้น ๑๙๕ คำเท่านั้น ธรรมชาติของภาษามีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำแสดงอารมณ์ที่มาจากปฏิกิริยากายภาพมีการผลิตภาวะทางภาษาค่อนข้างสูง ผู้วิจัยจึงเสนอว่าควรศึกษาพัฒนาการของคำแสดงอารมณ์ที่มาจากปฏิกิริยากายภาพตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และเก็บข้อมูลจากแหล่งข้อมูลอื่น ๆ ซึ่งอาจจะได้แง่มุมอื่น ๆ ที่น่าสนใจ

ตราบไคที่ร่างกายยังคงทำหน้าที่แสดงอารมณ์ความรู้สึกภายในจิตใจอย่างเป็นรูปธรรมฉันใด ตราบนั่นภาษาก็ยังคงทำหน้าที่ผลิตภาวะของคำแสดงอารมณ์อย่างเป็นนามธรรมอย่างมีพลวัตฉันนั้น

วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่ ๓๗ ฉบับที่ ๒ ก.ค.-ธ.ค. (๒๕๕๘) ๒๑๙

บรรณานุกรม

ณรงค์กรณ รอดทรัพย์. “อุปลักษณะเกี่ยวกับอารมณ์กลัวในภาษาไทย” วารสาร มจร.

วิชาการ ๑๘, ๓๖ (มกราคม-มิถุนายน) : ๖๕-๘๐, ๒๕๕๘.

ธนพล เอกพจน์, “อุปลักษณะความทุกข์ในภาษาไทย.” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๘.

นวัรัตน์ เลิศสุกฤณี และคณะ. “การวิเคราะห์อุปลักษณะความรักในบทเพลงของมาราย แคร่ เพื่อศึกษาภาพสะท้อนทางด้านสังคมและวัฒนธรรม.” สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๐.

นworรณ พันธุมธนา. **ไวยากรณ์ไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

รัชนิญญา กลิ่นน้ำหอม. “อุปลักษณะความสุขในบล็อกไทย.” วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ ๑๔, ๒ : ๑-๑๑, ๒๕๕๕.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔** เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๗ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๔. กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน. ๒๕๕๔.

_____. **พจนานุกรมศัพท์ภาษาศาสตร์ (ภาษาศาสตร์ประยุกต์)**.

กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน. ๒๕๕๓.

ศุภชัย ต๊ะวิชัย. “การขอพรต่อเทพเจ้าให้ช่วย : ค่านิยมกับความต้องการมนุษย์.” วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ๓๖, ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม) : ๕๔-๗๕, ๒๕๕๗ก.

_____. “มโนทัศน์พื้นที่ในภาษาไทย : กรณีศึกษาคำว่า “หลัง” ที่ปรากฏในเว็บไซต์พันทิปดอทคอม.” วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี ๖, ๑ (มกราคม-มิถุนายน) : ๑๓๑-๑๔๘, ๒๕๕๗ข.

_____. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่อง มโนทัศน์พื้นที่ในภาษาไทย : กรณีศึกษาคำว่า “หลัง” ที่ปรากฏในเว็บไซต์พันทิปดอทคอม. ภาควิชา

ภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๖ก. (อำนวยการ)
ศุภชัย ตະวิชัย. “การนำสัตว์มาใช้เรียกคนในภาษาไทย : กรณีศึกษานักศึกษามหา
วิทยาลัยศิลปากร.” วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ๓๕, ๒
(กรกฎาคม-ธันวาคม) : ๕๔-๗๕, ๒๕๕๖ข.

_____. เอกสารประกอบการสอนรายวิชา ๔๑๑ ๒๑๙ อรรถศาสตร์
(SEMANTICS). ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร,
๒๕๕๔. (อำนวยการ)

_____. “อุปลักษณะเชิงมโนทัศน์แสดงอารมณ์โกรธในภาษาไทย.” วารสาร
อักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ๒๙, ฉบับพิเศษภาษาและวรรณกรรม
(กรกฎาคม-ธันวาคม) : ๕๔-๗๕, ๒๕๕๐.

สินีนาง วัฒนสุข. “อุปลักษณะแสดงอารมณ์รักในเพลงไทยสากลสำหรับวัยรุ่นไทย.”
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์, ๒๕๔๙.

อัญชลี สิงห์น้อย. คำนามประสม : ศาสตร์และศิลป์ในการสร้างคำไทย.
กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

อัญชลี สิงห์น้อย วงศ์วัฒนา. คำเรียกชื่อพืชแบบพื้นบ้านไทย : การศึกษาเชิง
ภาษาศาสตร์พฤษศาสตร์ชาติพันธุ์. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

Brinton, L. J. and Traugott, E. C. *Lexicalization and Language Change*. Cambridge :
Cambridge University Press, 2005.

Evans, V. “Lexical concepts, cognitive models and meaning-construction” *Cognitive
Linguistics*. Walter de Gruyter, 2006.

Evans, V. and Green, M. *Cognitive Linguistics : An Introduction*. Edinburgh :
Edinburgh University Press, 2006.

Givón, Talmy. *Syntax : An Introduction Volume I*. Amsterdam/Philadelphia : John
Benjamins, 2001.

Kövecses, Z. *Metaphor of Anger, Pride, and love : A Lexical Approach to
the Structure of Concepts*. Amsterdam : John Benjamins, 1986.

Kövecses, Z. **Metaphor and Emotion : Language, Culture, and Body.** Cambridge : Cambridge University Press, 2002a.

_____. **Metaphor : A Practical Introduction.** Oxford : Oxford University Press, 2002b.

_____. **Metaphor in Culture : Universality and Variation.** Cambridge : Cambridge University press, 2005.

Lakoff, G and Johnson, M. **Metaphor We Live By.** Chicago and London : The University of Chicago Press, 1980.

_____. **Metaphor We Live By.** 2nd. Chicago and London : The University of Chicago Press, 2003.

Nannapat Yooprayong. The Comparative Study of Conceptual Metaphors of Happiness, Anger and Sadness in Thai and English. M.A. thesis Ubonratchathani University, 2010.

Pattra Ngamjitwongsakul. "A Study of Love Metaphor in Modern ThaiSongs." M.A. thesis, Mahidol University, 2003.

Rosch. E. "Cognitive Representations of Semantic Categories." **Journal of Experimental Psychology : General** 140, 192-233, 1975.

Sweetser, E. **FromEtymology to Pragmatics : Metaphorical and Cultural Aspects of Semantic Chang.** Cambridge : Cambridge University Press. 1990.

Traugott, E. C. and Dasher, R. B. **Regularity in Semantic Change.** Cambridge : Cambridge University Press, 2002.

Ungerer, F. and Schmid, H. **An Introduction to Cognitive Linguistics.** London : Longman, 1999.

